

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 1 • NR 6 • 1962

Släkten Falkenbergs tolv schackrutor
Av Jan Raneke

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Släkten Falkenbergs tolv Schackrutor

Av Jan Raneke

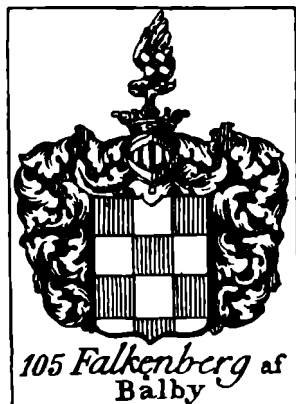
DE SVENSKA släkterna *Falkenberg* kan ledas tillbaka till en viss *Diedrich von Falkenberg*, som 1450 var herre till *Schönermarkt* vid Angermünde i Mark Brandenburg. Den förtjänstfulle släktforskaren, framlidne friherren och majoren Fredrik Falkenberg, har lagt ned mycken möda för att söka anknyta släkten till någon av de talrika släkter Falkenberg, som finns eller funnits på tyskt område, men utan framgång. Elgenstierna redogör också i inledningen till släktens genealogi för några olika släkter Falkenberg, men de för alla från den svenska släkten avvikande vapen.

Den svenska släkten Falkenberg för en häroldsbild, en av silver och rött schackrutad sköld, alltid delad så att fältet får 12 rutor (se figur 1). Låtom oss bortse från släktnamnet och i stället taga vapenbilden som utgångspunkt för ett försök att finna den släktrets eller den vapengemenskap varifrån släkten utgått. Under medeltiden var ett släktnamn ganska labilt, medan en vapenbild med vissa undantag var förhållandevis stabil.

Vi återvänder till Brandenburg. Landet öster om Elbe var vi denna tid ett kolonisationsområde med tyska invandrare, en koloniseringsprocess som

ännu pågick, men som tagit sin början några århundraden tidigare. Det förefaller då ganska sannolikt, att släkten inte har sitt ursprung i den trakt där den först uppträder, utan kommit väster eller sydväst ifrån, från det gamla tyska området. Personer med namnet Falkenberg förekommer i trakten av Angermünde redan på 1300-talet, deras vapen är dock ej kända.

Schackrutmönstret som vapenbild föres av släkter bl a i Rhenlandet, Franken och i de tyskböhmiska gränstrakterna. Antalet rutor varierar även inom släkterna liksom tinkturen.

1. Falkenbergvapnet efter Carlskiölds vapenbok.

2. Sigill för Dietrich von Hohnstein, »S. Theoderici Comitis de Honsteyn», 1359. Efter Posse.

Silver och rött för ex.vis Starckenburg-grenen av släkten *Spanheim* i Rheinlandet och *Wagegg* i Franken. Rutmönstret utgöres här som regel av mindre rutor. Dessa släkter och åtskilliga andra kan vid närmare påseende bortgallras. Namnskick, godsens geografiska belägenhet och vasallförhållanden talar mot varje samband.

Vi har däremot en annan släkt, som vi skall granska närmare. Det är greve-släkten *Hohnstein* till borgen och grevskapet av samma namn vid Nordhausen i norra Thüringen. Släkten kan ledas tillbaka till 1100-talet och förde alltsedan sitt första framträdande en schackrutad sköld, konstant innehållande 12 rutor, alltså precis som det falkenbergiska vapnet, och tinkturen är desamma, silver och rött (se figur 2).

Hohnsteins *hjälmprydnad* i äldsta tid är enligt Posse (se litteraturförteckningen) ej känd. I *Armorial Gelre* avbildas Hohnstein-vapnet också utan hjälmprydnad, men åtminstone en

linje förde (c. 1318) efter förvärvet av grevskapet *Klettenberg* grevarna von Klettenbergs hjälmprydnad, två hjorthorn (se figur 3). Fragment av en sannolikt äldre hjälmprydnad påvisas emellertid av Neubecker i vapensviten på rådhusbordet i Lüneburg, som kan dateras till c. 1330. Här kan skönjas två vingar, dexter röd, sinister vit och mellan dem något obestämt föremål omväxlande av rött och vitt. Hjälmprydnaden bevisar i och för sig ingenting, då den ofta utgjorde skiljetecken mellan olika grenar av en släkt, men Falkenberg för som bekant en vinge, schackrutad i sköldens färger.

Vid en närmare granskning av släkten Hohnsteins kända medlemmar och deras förehavanden framgår, att en *Johann von (Hohnstein) Heldringen* (se figur 3) år 1457 pantsatte och sedermera sålde sitt gods *Heldringen* i Thüringen och gick i brandenburgisk tjänst. Han erhöll därvid godset *Vierraden*, ett 30-tal mil nordost om den gamla hemorten, och efter vilket han sedan kallade sig.

Vid en blick på kartan finner man att *Vierraden* just gränsar till *Schöner-*

3. Sigill från 1452 för Johann von Hohnstein, »Grave Hans von Honstein», alias *Johann von Heldringen*, senare *von Vierraden*. Efter Posse.

markt, godset som falkenbergarnas stamfader innehade 1450. Kan detta enbart vara en tillfällighet? I falkenbergiska släkten är typiska förnamn *Diedrich*, *Hans* (*Johann*) och *Heinrich*. Dessa är också de vanligast förekommande namnen inom släkten Hohnstein. Detta förhållande motsäger inte ett släktskapsförhållande, men bevisar just ingenting i detta fall, då dessa förnamn är ytterst vanliga i denna del av Tyskland vid denna tid. Ovan nämnde Johann von Heldrungs fader hette Heinrich och dennes farfar Diedrich, därpå finner man omväxlande Heinrich och Diedrich bakåt till 1200-talets början.

Av det bristfälliga genealogiska material jag haft tillgång till har således inte något släktsamband kunnat på-

visas. Släkten Falkenberg kan också ursprungligen ha varit vasaller eller borgmän under Hohnstein. Samband mellan vapnen förefaller i varje fall högst sannolikt. Ett uppslag som med varm hand överlämnas till genealoger av facket.

Litteratur:

- Elgenstierna: Den svenska adelns ättartavlor, del II, 1926.
- Fr. Falkenberg: Falkenbergiska släktboken, Stockholm 1937.
- Otto Posse: Die Siegel des Adels der Wettiner Lande, Dresden 1903.
- Ottfried Neubecker: Die Wappen auf dem Faltsch im Fürstensaal des Rathauses zu Lüneburg (Lüneburger Blätter, Heft II, 1951).

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

En Dansk-Svensk „Skygge“?

Af O. H. M. Baron Haxthausen

UNDER arbejdet med artiklen »En Korsridders Seglstampe« (HT 5, side 190 ff) kom jeg helt naturligt til at tænke på, om *den heraldiske skygge* mon skulle forekomme i dansk heraldik. I det følgende skal jeg i nogenlunde kronologisk rækkefølge redegøre for mine undersøgelser i denne anledning. På forhånd beder jeg dog læseren om ikke at opfatte artiklen som et eksempel på moderne videnskabelig forskning, men kun tage den som et på samme tid afskrækkende og tillukkende eksempel på en amatørs planløse famlen, hans fryd over »fund« han falder over ved sammentræf af tilfældigheder, og hans ulyksalige trang til at drage forhastede konklusioner.

I P. B. Grandjean, Dansk Heraldik, 1919, omtales et af *Skelm Gerekesen* i 1461 ført våben, der blasoneres således: *Tre smalle »pæle« lagt på en*

Kaptajn O. H. M. baron Haxthausen. Født i 1923. For tiden adjutant hos chefen for Forsvarsstaben. Har skrevet enkelte »populære« artikler om heraldiske og historiske emner, hovedsagelig til militære tidsskrif-

ter. Var i 1958 og 1959 i Palæstina som militær FN-observatør. Faldede her særlig interesse for korsfarertiden. Samler materiale til en artikel om Jerusalemskorsets opståen som heraldisk våben.

oprejst løve (u.f.). Omtalen ledsages af professor H. Storcks tegning fra Dansk Våbenbog, 1910 (figur 1). Thi-

1. *Skelm Gerekesens våben i professor H. Storcks gengivelse.*

set og Wittrup, Nyt Dansk Adelslexikon, 1904, hvortil våbenbogen knytter sig, og K. Prange, Heraldisk Nøgle, 1959, blasonerer våbenet på omtrent samme måde. Storcks tegning er baseret på A. Thisets tegning i Thiset, Danske Adelige Sigiller fra det XV., XVI. og XVII. Århundrede, 1905, og denne tegning (figur 2) er igen baseret på det originale segl.

Disse *smalle pæle* er højst usædvanlige i dansk heraldik. De er så smalle, at de vel lige så godt kunne opfattes som *brede lodrette skillelinier* og følgelig kunne våbenet, da ingen farver kendes, blasoneres som: »Tre gange lodret delt, heri en oprejst løve af modsat farve« — eller: »heri skyggen af en løve«.

Opfattelsen af løven som en skygge støttes af, at et sådant våben faktisk

har eksisteret. J. C. Gatterer, *Abriss der Heraldik, Göttingen und Gotha, 1773*, behandler i en paragraf fænomenet den heraldiske skygge og slutter med som eksempel at blasonere et våben, der illustreres med den her viste figur 3. Ganske vist nævnes intet slægtsnavn i forbindelse med eksemplet, men jeg har svært ved at tro, at forfatteren skulle have komponeret et imaginært våben for at illustrere noget så specielt som skyggen.

H. Stanford London nævner ikke dette eksempel i sin ellers både fyldige og skarpsindige afhandlinå, *The Ghost or Shadow as a Charge in Heraldry, Oxford 1949*.

Det tre gange lodret delte våben (uden løveskygge) er iøvrigt forbløffende sjældent. Det vises i Grandjean, *Dansk Heraldik*, men på en sådan måde, at man må gå ud fra, at våbnet ikke er identificeret. Reklamechef Jan Raneke oplyser, at han i sit kar-

2. Skelm Gerekesens våben fra 1461 i A. Thisets gengivelse.

totek kun finder to middelalderlige eksempler, nemlig slægten *Starckenberg* fra Schwaben og et ukendt våben i Gelres Våbenbog, et våben der muligvis stammer fra Westfalen.

Allerede på dette stadium i undersøgelsen melder spørgsmålet sig, hvem var Skelm Gerekesen egentlig?

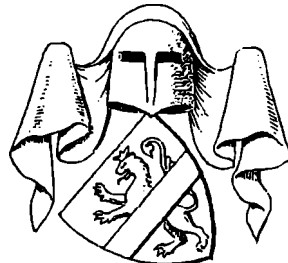
3. Illustration fra J. C. Gatterer, *Abriss der Heraldik, 1773*, visende et eksempel på den heraldiske skygge.

Noget i det foran nævnte kunne tyde på, at han var af tysk oprindelse, men navnet *Skelm* er næppe tysk, snarere dansk. Det har da heller ikke været mig muligt — hverken ad genealogisk eller heraldisk vej — at sætte ham i forbindelse med nogen kendt tysk slægt.

Det eneste man i Danmark ved om Skelm Gerekesen er, at hans særprægede segl sidder på et dokument der er dateret den 6. april 1461. Det er en kvittering for 400 lybske mark som Skelm har modtaget af ridder Åge Axelsen Thott, høvidsmand på Varberg. Som vidner har Hr. Erik Agesen (Åge Axelsens søn) og Karl Bendtsen (Åge Axelsens svoger af Winstorpslægten?) medbeseglet. Dokumentet beror i Rigsarkivet i København.

Henvendelser til Sverige om yderligere oplysninger har ikke givet resultat.

Overarkivar ved Rigsarkivet i København Dr. H. Bruun (medlem af SHS) får problemet forelagt. Jeg bli-

4. Johannes Gørikes våben (1334) i professor H. Storcks gengivelse.

5. Indfarvet afstøbning af Skelm Gerekesens segl. Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet.

ver meget diplomatisk gjort opmærksom på det ulogiske i, at jeg i undren over den *smalle pæls* forekomst i dansk heraldik søger at påvise, at fænomenet i virkeligheden er den mindst lige så sjældne *skygge*. Samtidig præsenteres jeg for *Johannes Gørikes* våben fra 1334, der viser en bjælke over en oprejst kronet løve (figur 4). Her har vi ikke alene to våbener, der ligner hinanden, men samtidig en antydning af en navnelighed. Ingen har dog hidtil kunnet påvise nogen forbindelse mellem disse personer, der er adskilt med mere end 100 år.

6. Klevensfeldts tegning af Anders Petersens (Panter) til Svanholms segl fra 1391.

Jeg afstår fra blot at forsøge, og giver mig i stedet til at studere en afstøbning af Skelm Gerekesens segl, som seglkonserverator N. Gärtig (medlem af SHS) havde fremstillet til mig og indfarvet efter den såkaldte »fletwoodske« metode (figur 5). Ved indfarvningen understreges reliefvirkningen på helt forbløffende måde. Detaller, der på det originale segl næppe kan skelnes, træder nu klart og tydeligt frem. Det forekommer mig, at der er noget mystisk ved den løve – dens hovede og forpoter ligner ikke rigtigt, men minder mig snarere om en fugl.

Dr. Bruun må alligevel have fattet større interesse for problemet end hans ydre afspejlede, for næste dag, at en segltegning »af nogen interesse« var fremlagt til mig på Rigsarkivets

7. Anders Petersens segl i E. Rondahls gengivelse.

læsesal. Det viste sig at være en af *Klevensfeldts* tegninger, der viser *Anders Petersen til Svanholm's* segl fra 1391 (figur 6). I skjoldet ses en *panter* i et lodret »stribet« felt – og bemærk at »striberne« går igennem panteren!

Desværre er *Klevensfeldt* ikke en særlig pålidelig kilde. Det bliver derfor nødvendigt, at konferere med *Henry Petersen, Danske Adelige Sigiller* fra det XIII. og XIV. Århundrede, 1897, og her finder vi samme *Anders*

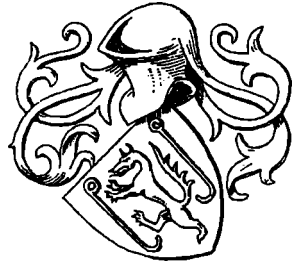
Petersens segl i E. Rondahls streg (figur 7), men *uden* de lodrette streger. Nu kunne det jo tænkes, at Anders Petersen havde haft to forskellige segl-stamper, og derfor besigtiger jeg de originale segl såvel i Rigsarkivet som i Den Arnamagnæanske Samling. *Seglene er fra én og samme stampe. Vi lader fremstille en afstøbning af det bedst bevarede eksemplar, og det indfarvede resultat vises som figur 8. Der er ingen striber, og der har aldrig været nogen andre steder end måske i hr. Klevenfeldts fantasi.*

Dette lille sidespring var imidlertid ikke helt nytteløst, for nu ser man klart, at Skelm Gerekesens våbendyr slet ikke er en løve, men langt snarere fantasivæsenet *den heraldiske panter*: en løve med hornet dragehovede og ørneklør som forben.

Den heraldiske panter kendes ellers kun fra to danske slægters våbener, nemlig slægten *Skarsow* (hvis våbendyr *Thiset* iøvrigt også havde opfattet som en løve) og den efter våbenet opkaldte *Panter-slægt*. I *Skarsow-våbenet*

8. Indfarvet afstøbning af Anders Petersens segl. Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet.

9. Slægten *Skarsows* våben i professor H. Storcks gengivelse.

ses panteren mellem to kedelkroge (figur 9). Slægten har ikke været særligt udbredt, jeg tror kun to medlemmer kendes, og iøvrigt menes slægten (vel på grund af navnet) at være af udenlandsk herkomst. Det synes udelukket, at Skelm kan have været af denne slægt, og kedelkrogene kan umuligt være blevet til de tre pæle.

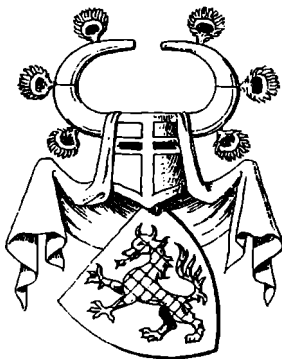
Panter-slægten har derimod været ret betydelig. Slægtens genealogi er udførligt behandlet i Danmarks Adels Årbog 1892. Flere af slægten førte: *i blåt en af sølv og rødt skaktavlet panter*. Den kendteste gengivelse af våbenet er tegnet efter Hr. Ove Nielsens segl fra 1326 (figur 10). Andre segl viser variationer navnlig af hjelmtegnet, men oftest indgår påfjer eller påvifter i hjelmtegnet. Dette bestyrker muligheden for Skelms tilknytning til denne slægt, idet hans hjelmtegn måske snarere skal opfattes som tre påvifter end som kedelige riskoste. Men mod Skelms forbindelse med Panter-slægten taler hans navne; hverken *Skelm* eller *Gereke* forekommer i slægtens navne-nexus.

Ved en videre undersøgelse af Skelms segl ser man, at de »smalle pæle« fremtræder i ophøjet relief som vist på figur 11 a. Den mest »logiske« måde at udtrykke »tre gange lodret delt« på, ville i midten af 1100-tallet

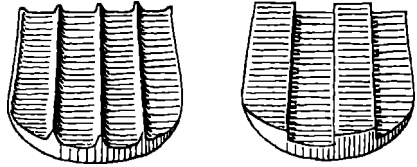
sikkert have været: skiftevis høje og lave felter, som vist på figur 11 b. Dette svækker selvsagt opfattelsen af skjoldet som værende tre gange lodret delt, men er langt fra noget »bevis«, da der kendes for mange afvigelser til, at man i det hele taget kan tale om regler.

Fra det foreliggende materiale kan jeg ikke afgøre, hvorvidt de lodrette linier skal opfattes som den primære figur i våbenet og våbendyret som den sekundære — eller omvendt.

Selv om et heraldisk sigil våbenretsligt må betragtes som identisk med mandens »våben«, kan et sigil ud fra en heraldisk-kunstnerisk synsvinkel kun anerkendes som 2. klassens heraldik. Man mangler heraldikens fornemmeste udtryksmiddel: tinkturerne. Den billedlige virkning må alene bero på plastikken. Det er således lidt pro-

10. Panter-slægtens våben i professor H. Storcks gengivelse.

11. På ældre segl fremtræder skillelinier i ophøjet relief, men senere bliver det mere almindeligt at lade høje og lave felter veksle.

blematisk, hvorledes en stakkels stempelskærer skal bære sig ad med at fremstille en skygge. Hertil må nævnes, at man selv i den »gode heraldiske periode« træffer eksempler på, hvad vi i dag vil betegne som »dårlig« heraldik. Når dette er sagt, må man blot undres over, så forbløffende velbevandret den lille gravør i det underudviklede Norden var i heraldikens spidsfindigheder, på en tid hvor trykte heraldiske lærebøger slet ikke eksisterede.

Resultatet af denne »skygge-jagt« blev ikke stort. Det må betragtes som afgjort, at Skelm Gerekesens våbendyr ikke er en løve, men snarere en panter. Det er sandsynligt, at hans hjelmtegn ikke er tre riskoste, men tre påvifter. Det er muligt, at han har haft en eller anden relation til Panter-slægten, selv om det er mindre sandsynligt, at han selv var af denne slægt. Hans segl er smukt og særpræget, men for kompliceret til, at jeg på det foreliggende tør udtale mig med sikkerhed om, hvordan det bør opfattes.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Index över svenska Begravningsvapen och Epitafier

Av Liss-Eric Björkman

DET SOM först väckte mitt heraldiska intresse var de många praktfulla begravningsvapen och epitafier från stormaktstiden som hänger på de vita väggarna i Tessins obeskrivligt sköna barocktempel i min födelsestad Kalmar; Wachtmeisters, von Psilanders, Osenhjelm's etc. I Ljungarums kyrka hänger ett von Knorring-Thamskt alliansvapen, i Ulricehamns stadskyrka ett Dannerhielmskt begravningsvapen, i Munktorps kyrka Lagercronska, Reenfeltska och Goëska vapen, i Hakarps Ehrenpreusska och Hägerflychtska, i Håtuna två begravningsvapen, 32 anvapen och två epitafier, i Malmö S:t Petri kyrka ett stort antal borgerliga epitafier.

Uppräkningen skulle kunna fortsättas i det oändliga. Den tanken har slagit mig: skulle det ej vara möjligt att åstadkomma en systematisk förteckning över hela detta stora bestånd, som är av betydande intresse ej blott ur heraldisk utan även ur personhistorisk och genealogisk synpunkt — för att nu ej tala om den allmänt kulturhistoriska.

Men hur? Jag har diskuterat uppslaget med Leif Pålsson. Registreringsarbetet, som bör ske under ledning av Societas Heraldica Scandinavica, måste bli omfattande. Det räcker ej med att svepa igenom den litteratur som finns. Det förtjänstfulla verket *Sveriges kyrkor*, där kyrkorna och deras inventarier sorgfälligt redovisas, har ännu långt till sin fullbordan. Många kyrkor skildras i sockenböcker

och separata beskrivningar, vilkas kvalitet dock är skiftande. Även en stor mängd andra källor finns naturligtvis, men redan att leta upp alla dessa böcker, häften och uppsatser är ett hart när övermäktigt arbete. Men en källa måste särskilt nämnas: Elgenstiernas *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*. Här finns ett otal från riddarhusgenealogierna stammande notiser av typen: »Han begrovs i Ljungby kyrka, där hans vapen uppsattes». En sådan uppgift kan nog i regel antagas vara fullt riktig, men vad som ej framgår är om vapnet alljämt finns där. Ty kyrkor har brunnit och vandaler härjat.

Det blir alltså nödvändigt att söka sig fram också på andra vägar. Nu förhåller det sig så att en snabbinventering av kyrkornas lösa inredning gjordes omkring 1920. Protokollen däröver, som finns hos riksantikvarieämbetet och stiftsvis hos domkapiteln, lär vara rätt ojämnt, men torde kunna utnyttjas vid utarbetandet av stammen till det blivande index. Inventarier vid biskopsvisitationer torde också kunna vara till nytta.

Men för att detta index skall bli fullständigt måste kyrkorna undersökas, för kontrollens skull givetvis även de som i litteraturen eller protokollen icke sägas ha något av intresse. Kyrkvindar och skräpvrår kan dölja fina ting. Dock torde kyrkor, där möjligheterna till fynd bedöms som utslutna, kunna lämnas å sido, t. ex. många norrlandskyrkor och på senare

tid byggda kyrkor i städer och bruks-samhällen. För dem får de skriftliga urkundernas negativa besked räcka.

De begravningsvapen och epitafier som finns i museer får ej glömmas bort — man får här höra sig för hos de museala myndigheterna — och ej heller de som kan finnas hos enskilda personer. Möjligheten att kartlägga dessa sistnämnda får dock betecknas som ringa. Envar som känner till existensen av sådana uppmanas meddela detta.

Index är avsett att upptaga även i litteraturen redovisade vapen som nu är försvunna. Kanske kan de komma i dagen framdeles. Namnlösa vapen kan måhända identifieras.

Meningen är ej att åvägbringa en vapenbok: det vore en alltför gigantisk uppgift. Vapen tillhörande på riddarhuset introducerade ätter, vilka finns avbildade i Klingspors vapenbok och även hos Elgenstierna, skall därför ej beskrivas, såvitt de ej avviker från de i litteraturen kända. Men andra vapen måste åtminstone schematiskt blasoneras. Anvapen, som ibland är anbragta på begravningsvapnen, bör givetvis redovisas liksom också separata sådana. Epitafierna bör summariskt beskrivas. Den till vars minne varje monument uppsatts bör såvitt möjligt angivas. Namnskylt el. dyl. under vapnet avskrivs ordagrant.

En motsvarighet till det storslagna projekt som framlagts i Heraldisk Tidsskrift nr 2 sid. 45 ff åsyftas ej. De vapenbilder som finns t. ex. på bygg-

nader, gravstenar, silverföremål och textilier liksom också alla sigill och på medeltida kyrkväggar målade vapen behöver givetvis i lika grad inventeras och registreras, men det får bli en senare uppgift. Kanske skulle också endast sådana epitafier tagas med som är av heraldiskt intresse, men eftersom min tanke är att ej blott det heraldiska utan även det personhistoriska bör beaktas i detta sammanhang är det väl motiverat att låta samtliga epitafier följa med.

Det står alldeles klart att här krävs en insats av ett uppbåd intresserade. Bland medlemmarna i Societas Heraldica Scandinavica över hela Sverige måste finnas många som är beredda att draga strån till stacken genom att plöja genom litteratur, genomföra protokollen över den omkring 1920 gjorda inventeringen och vid biskopsvisitationer samt, i all synnerhet, på ort och ställe undersöka vad som finns i kyrkor och museer. Allt måste ske mot den immateriella lön som tillfredsställelsen att göra en god insats på ett intressant gebit innebär.

Arbetet måste bedrivas systematiskt efter en väl genomtänkt plan som utarbetas före arbetets igångsättande. Men de frivilliga medhjälparna måste redan nu träda till så att arbetsuppgifterna kan fördelas. Skriv till mig under adress *Tullslätten 13 B, Kalmar*, och säg på vilket område Ni är villig att medverka. Jag är tacksam också för alla uppslag för planeringen, litteraturhänvisningar o. dyl.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Nye Våbener til den Kgl. Danske Marine

Af Hans Konow

I DEN FØRSTE fortegnelse over Flådens våbener (se Heraldisk Tidsskrift nr. 4, side 138–46) var fregatten »Holger Danske«s våben ikke medtaget, hvilket var så meget mere beklageligt, som det var imellem de første, der opnåede H. M. Kongens approbation.

I det forløbne år har en del nye våbener set dagens lys og er blevet approberede af H. M. Kongen. Ved elskværdig hjælp fra Orlogsværftets side bringes nedenfor tegning og beskrivelse af disse, ledsaget af en motivering for hvert enkelt våben. Som tidligere omtalt er skjoldet altid lagt på Flådens kronede anker; af pladshensyn er denne del af blasoneringen udeladt, ligesom afbildningen kun viser selve skjoldet.

»Holger Danske«s våben er tegnet af tegnechef *Edmund Peter*. Arkitekt *N. E. Botfeldt* har tegnet våbenerne til »Falster«, »Valdemar Sejrs«, »Langeland«, »Lougen« og »Laaland«. Våbenerne til »Ingolf« samt flådestationerne Frederikshavn, Korsør og København er tegnet af arkitekt *A. Ø. Johnsen*, medens arkitekt *Claus Achton Friis* har æren af »Hvidbjørnen«, »Vædderen« og »Fyen«. Endelig har arkitekterne *Achton Friis* og *Botfeldt* i fællesskab udarbejdet våbenet for Flådestation Grønnedal.

Fregatten »Holger Danske«: i sølv en skråbjælke i Frihedskæmperarmbindets farver: blå, rødt, hvidt, rødt, blå i forholdet 10-3-2-3-10 (figur 1). Holger Danske er symbol på modstandsvilje og kampånd, når Danmark er i fare. Navnet Holger Danske blev givet en fra England i 1945 overtager fregat

for at hædre og vedligeholde mindet om modstandskampen under den tyske besættelse af Danmark 1940–45. Modstandsbevægelsens mærke var Frihedskæmperarmbindet, hvis farver derfor er optaget i skjoldets skråbjælke. »Holger Danske« blev benyttet som kadetskoleskib, og da en del af det første hold kadetter under besættelsen havde været tilsluttet modstandsgruppen Holger Danske, var dette en yderligere begrundelse for at optage frihedskæmpernes symbol i skibets våben.

Fregatten »Valdemar Sejrs«: i guld strøet med røde søblade en oprejst blå løve, guldbevæbnet og med rød tunge, og over skulderen i en rød rem bærende et rødt skjold med hvidt kors (figur 2). Da Kong Valdemar Sejrs personlige våben (slægtsvåben) med tiden blev Danmarks våben, bør dette være forbeholdt den danske stat. Til skibet »Valdemar Sejrs« har man derfor komponeret et andet våben, baseret på et af denne konges segl; i dette ses han til hest holdende et skjold med sit slægtsvåben (de tre gående løver) og en lanse med et banner, hvori en oprejst løve. Denne løve er som i slægtsvåbnet blå i guldfelt strøet med røde søblade. Det skjold, løven i skibsvåbnet bærer, hentyder til en udtalelse fra Erik Plovpenning, en af Valdemar Sejrs sønner, om at paven havde givet hans fader »det kristne kors udi våben«.

Minelæggeren »Falster«: lodret delt af sølv og blå, deri en hjorteveie og en svanevinge af modsatte farver, begge dele fast på delingen (figur 3). Hjorteveien og svanevingen henviser til

1-2-3-4. Våbener for fregatterne »Holger Danske« og »Valdemar Sejrs«, minelæggeren »Falster«, og (figur 4) minelæggerne »Langeland«, »Lougen« og »Laaland«.

Falster Nørre og Søndre Herreders segl, som indeholder henholdsvis en hjort og en svane.

Minelæggerne »Langeland«, »Lougen« og »Laaland« har våbener af samme indhold, et faldgitter, medens tingeringen varieres. »Langeland«: i rødt et sølv faldgitter. »Lougen«: i sort et sølv faldgitter. »Laaland«: i blå et sølv faldgitter (figur 4). Faldgitteret symboliserer den spærring, som er disse skibes hovedopgave.

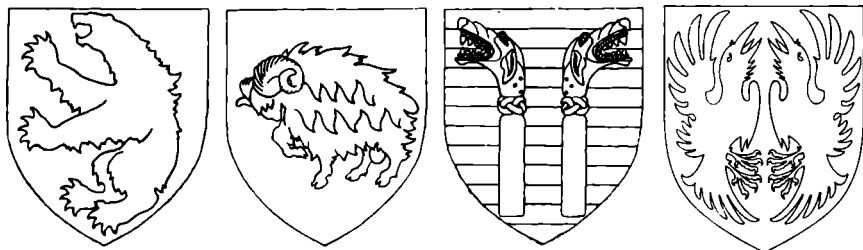
Inspektionsskibet »Hvidbjørnen«: i blå en siddende sølv isbjørn (figur 5). Dette talende skibsvåben er i virkeligheden Grønlands våben, efter den gamle sik at opkalde flådens skibe efter kongevåbenets felter, jævnfør at »To Løver« førte Slesvigs våben; se herom Heraldisk Tidsskrift nr. 4, side 138-39.

Inspektionsskibet »Vædderen«: i blå en gående sølv vædder (figur 6).

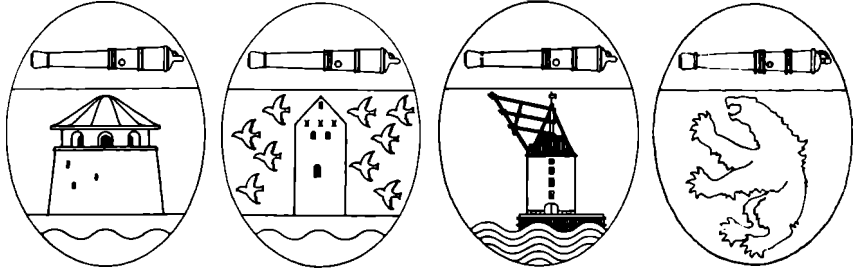
Dette talende skibsvåben er tillige Færøernes våben, og danner altså en parallel til »Hvidbjørnen«/Grønland.

Inspektionsskibet »Ingolf«: elleve gange tværdelt af sølv og blå, deri to pælvis stillede, udadvendte, røde højsædestøtter (figur 7). Ingolf var den første »landnamsmand« på Island. Inden landgangen havde han kastet sine højsædestøtter over bord; hvor disse drev i land (ved det nuværende Reykjavik), bosatte han sig. Det sølv/blå skjold er afledt af det oprindelige islandske våben (se Heraldisk Tidsskrift nr. 5, side 204).

Inspektionsskibet »Fyen«: i sølv to mod hinanden vendte blå ravne (figur 8). Som våbenfigur til dette skib er valgt Odins to ravne, idet navnet på Fyns hovedstad, Odense, betyder »Odins helligdom«. En ravn er også brugt som skjoldmærke i Odense Herreds segl, der kendes fra 1556, og ken-

5-6-7-8. Våbener for inspektionsskibene »Hvidbjørnen«, »Vædderen«, »Ingolf« og »Fyen«.

9-10-11-12. Våbener for flådestationerne Frederikshavn, Korsør, København og Grønnedal. Også flådestationernes våbener er først komplette, når skjoldet lægges på et kronet anker (se *Heraldisk Tidsskrift* nr. 4, side 145).

des i øvrigt allerede i det danske ravnnebanner o. år 1000.

Som tidligere omtalt, er det meningen, at Flådens institutioner, kommandoenheder etc. skal have ovale skjolde i modsætning til skibes og forters »strygejernsformede« skjolde.

Flådestation Frederikshavn: i blåt et sølv fæstningstårn af Martello-type stående på en skjoldfod, tværdelt ved en bølgelinie af sølv og blåt; i et guld skjoldhoved et blåt kanonrør (figur 9). Fæstningstårnet, det såkaldte krudttårn, blev bygget i Christian 5.s tid til beskyttelse af flådebasen Fladstrand. I årene 1712–1717 benyttede Tordenskjold Fladstrand som base. Skjoldhovedets kanonrør, et symbol for militær styrke, er valgt som fællesmærke for visse land-institutioner, herunder flådestationerne.

Flådestation Korsør: i guld strøet med blå alliker et rødt middelalderligt

borgtårn stående på en skjoldfod, tværdelt ved en bølgelinie af rødt og guld; i et blåt skjoldhoved et guld kanonrør (figur 10). Korsør Søbatteris tårn stammer fra Valdemarernes tid. Allikerne hentyder til, at tårnet har været kaldt Alliketårnet. Skjoldhovedets kanonrør er fællesmærke for flådestationerne.

Flådestation København: i blåt en guld mastekran, stående på en guld holm over tre sølv strømme; i et guld skjoldhoved et rødt kanonrør (figur 11). Som våbenfigur er valgt Nyholms mastekran fra Frederik 5.s tid. Denne kran har tidligere været brugt som mærke i Holmens Over-Equipagemesters segl.

Flådestation Grønnedal: i blåt en siddende sølv bjørn; i et sølv skjoldhoved et rødt kanonrør (figur 12). Våbnet er en brisering af Grønlands våben.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Kampagnen mod Atomvåben

DE FLESTE mennesker kender det mærke, et rune-lignende tegn i en cirkel, som ses nederst på denne side. Det bruges i Norden, i det øvrige Europa, og vistnok også andre steder i verden, og der er ingen tvivl om hvad, eller hvem, det står for: det repræsenterer deltagerne i *Kampagnen mod Atomvåben* og symboliserer modstanden mod kernevåben og kernevåbenforsøg.

Når man spørger om dette mærkes oprindelse, om hvad det betyder eller skal gengive, er der imidlertid tvivl. Skønt mærket ikke har været anvendt mere end nogle få år, er der åbenbart ingen som er rigtig klar over, hvorledes det er blevet til (kan det så undre, at våbenmærker fra 1200-tallet forbliver uopklarede?).

Nogle hævder, at mærket er et japansk tegn eller symbol. Dette lyder plausibelt, både med hensyn til mærkets udseende og funktion, men er vistnok alligevel ikke rigtigt. Der er da heller ingen som véd, hvad dette japanske symbol skulle symbolisere.

En anden forklaring går ud på, at »runen« er en stiliseret gengivelse af en person med skråt udad-rakte arme, en stilling som i det internationale arm-tegnsprog (semafor-alfabetet) skulle være signalet for »Nej!«. Men denne besnærende forklaring er også gal. Den pågældende

stilling bruges ganske vist, men betyder noget andet, nemlig »Træd an i hesteko-form«.

En tredje mulig udlægning er, at »runen« virkelig er en rune, den gamle R-rune, som skulle kunne angive gudesønnen og dem som anrøbte ham, eller skulle kunne bruges som tegn for døden eller de faldne. Hele rune-symbolikken, som i forvejen var højest tvivlsom, blev imidlertid yderligere kompromitteret af nazisterne, og personlig kan jeg ikke fæste nogen som helst lid til en sådan forklaring.

En direkte henvendelse til Anti-atom Kampagnens kontor i København gav et fjerde svar, mere jordbundet og ikke rigtig logisk, men alligevel det hidtil mest overbevisende. Det går ud på følgende:

Kampagnens engelske navn er *Campaign for Nuclear Disarmament*. Dette forkortedes til CND, og disse tre bogstaver forenedes til et mærke, hvori C'et og D'et tilsammen udgjorde en cirkel med en lodret diameter-streg, og N'et ændredes til en Y-lignende figur, en stiliseret gengivelse af semafor-tegnet for N. Dette mærke så med andre ord ud som det nuværende mærke stillet på hovedet. Hvorfor man vendte op og ned på mærket, forklares med, at det i sin første skikkelse mindede for meget om automobilfabrikken Mercedes-Benz' kølerfigur. Dette sidste er lidet troligt, da »armene« i Mercedes' tredelte cirkel netop vender nedad, ikke opad. Er denne forklaring i det hele taget lidet inspirerende, er den til gengæld officiel, opgivet af arrangørerne af den engelske »moderkampagne«.

To sider af denne lille sag belyser heraldikken på en tankevækkende måde. For det første selve mærkets eksistens og dominerende rolle i Kampagnen; et yderligere eksempel på heraldikkens praktiske og psykiske nødvendighed. For det andet: hvor ligegyldigt det kan være, hvor et våbenmærke stammer fra. Selv en banal og konfus oprindelse kan resultere i et kønt og karakterfuldt mærke.

S. T. A.

Demonstranter i England 1959 med Kampagnens mærke på standlere, skilte og bannere.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Lejon och Leoparder

Terminologihistoriska studier av *Hans Gillingstam*

I EN intressant artikel i denna tidskrift (nr 4, s. 151 ff) har Aage Wulff belyst bakgrunden till de heraldiska termerna *lejon* och *leopard*.

Det kan i sammanhanget vara av intresse att konstatera, att den nuvarande heraldiska terminologiens åtskiljande av de båda vapendjuren genom huvudets ställning i profil eller en face kan visas ha medeltida anor. Den svenske konungen *Birger Magnussons* (död 1321) folkungalejon (figur 1) beskrives sålunda i den troligen kort efter hans död tillkomna Erikskrönikan (vers 1398) såsom »eth gylt *leon* medh tre hwita bara». Hans brorson konung *Magnus Erikssons* sigillbild (fig. 2) har beskrivits i flera medeltida vidimationer (bestyrkta avskrifter) av hans brev. En i Kaunissaars biskopsgård i Estland den 29 juli 1390 daterad vidimation av ett av konung Magnus den 13 maj 1351 utfärdat brev beskriver sålunda hans sigill på följande sätt:

»Primum sigillum de prefatis erat rotundum et de alba cera. Ex vna eius parte ymago quasi regis, in solio maiestatis residentis; in dextera manv pomum et in sinistra sceptrvm et circa sceptrvm quasi in eadem altitudine a latere clipeum habebat, in quo quasi forma *leonis* continebatur; in circumferencia vero hee littere: Sigillum Magni Dei gracia sweuorum gothorum et Noruegie regis. Ex alia vero parte eiusdem sigillj clipeus, in cuius medio forma *leonis* apparebat; in circumferencia post crvcem hee littere: Clipeus Magni Dei gracia sweuorum gothorumque regis illustrissimj».

(»Det förstnämnda sigillet var runt

1. Ett av konung *Birgers* sigill enligt *H. Fleetwood*, *Svenska medeltida kungasigill II*, 1942, figur 25.

och av vitt vax. På dess ena sida liksom en bild av konungen, sittande på sin tronstol; i högra handen hade han äpplet och i den vänstra spiran och bredvid och i jämnhöjd med spiran en sköld, innehållande en *lejon*figur; i omskriften dessa bokstäver: Sigillum Magni Dei gracia sweuorum gothorum et Noruegie regis. På andra sidan av samma sigill en sköld, i vars mitt en *lejon*figur syntes; i omskriften efter korset dessa bokstäver: Clipeus Magni Dei gracia sweuorum gothorumque regis illustrissimj»).

På ungefär samma sätt beskrives konung *Magnus'* sigill i fyra andra baltiska vidimationer, en av samma datum som den ovannämnda, de övriga från 21 september 1392, 11 maj 1424 och 7 augusti 1429). Endast i

2. Konung Magnus Erikssons sigill (fram- och baksida) enligt Fleetwood II, 1942, figur 32 och 34.

brevet av den 11 maj 1424 uppges den lilla skölden vid konungens bild på sigillets framsida vara »clipeus ymaginem leopardi in se continens» (»sköld innehållande bilden av en leopard»), vilket med hänsyn till de övriga vidimationernas beskrivningar måste betraktas såsom ett på missuppfattning beroende undantag.

Vad man i medeltida terminologi menade med »leopard», torde bäst framgå av en i Bergen den 11 mars 1306 daterad vidimation av ett brev av den danske kungaättlingen greve Jakob av Halland 8 mars 1305, vilket uppges vara utfärdat »Sub majori sigillo dicti domini comitis cujus sigilli super scripcio hoc est, quod in superiore parte est quidam Leopardus quasi gradiens positus ex transverso et desubtus Leopardum est campus continens sparsos flores qui dicuntur Söblad»²). (»Under sagde greves större sigill, vars beskrivning detta är, att i övre delen är en leopard, ställd liksom gående från sidan, och under leoparden är ett fält, innehållande strödda blommor, som kallas sjöblad»); se figur 3.

På samma sätt beskrives Sönderjyllands vapen (se figur 4) år 1424 såsom »duos Leopardos blancos in campo glauco» (»två vita leoparder i blått fält»)³).

Trots denna klara åtskillnad av »lejon» och »leopard» under medeltiden kom emellertid på 1500-talet i ett fall ett vapendjur, som enligt denna terminologi är ett lejon, att kallas »leopard».

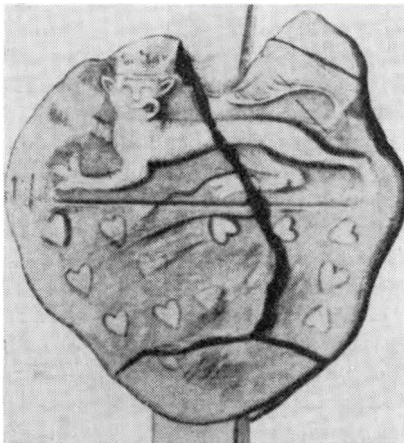
Det vapen, som åsyftas, fördes av en svensk medeltidsätt, vars främsta medlemmar voro riddaren Magnus Marinasson (uppträder 1293-1308), hans söner uppsalakaniken magister Johan Magnusson (skrev testamente i Orléans 1307), domprosten i Strängnäs Nils Magnusson (död 1350),⁴) domprosten i Strängnäs Ingevald Magnusson (död 1352)⁵), väpnaren Finvid Magnusson (uppträder 1304-1310), riddaren Birger Magnusson (död omkr. 1350, troligen i konung Magnus Erikssons ryska krig)⁶), riddaren Håkan Magnusson (död omkr. 1345) och riddaren Lars Magnusson (död tidigast 1360 såsom munk i Eskilstuna johanniterkloster), Finvid Magnussons son, lagmannen i

Södermanland *Magnus Finvidsson* (död 1378 eller 1379) samt *Håkan Magnussons* son, riddaren och medlemmen av konung Eriks av Pommern unionsråd *Magnus Håkansson* (död 1399)⁷⁾, vars dotterson, rikshövitsmannen Engelbrekt Engelbrektssons mördare *Magnus Bengtsson* (Natt och Dag), på äldre dagar upptog sin moderne-släkts vapen.⁸⁾

Huvudkällorna för ättevapnets utseende äro dels de nämnda personernas sigill (se figur 5), dels de avbildningar i färg av Magnus Håkanssons vapen, som finnas i de ryktbara vapenböckerna *Codex Bergshammar* i svenska riksarkivet, *Codex Gelre* i Bruxelles och *Codex Bellenville* i Paris (se figur 6).

Trots detta utseende har denna släkts vapen av Vasakungarnas såsom genealog och krönikör bekante sekreterare Rasmus Ludvigsson (död 1594) beskrivits på följande sätt:

»Een rödh *Leopard* wthj ett halft gult fiäld medh en half gull *Lillie* wthi ett halft blåt fiäld.»⁹⁾

3. Greve Jakobs sigill enligt H. Petersen och A. Thiset, *Danske Kongelige Sigiller ...*, 1917, figur 161.

4. Sönderjyllands drotssigill på 1430-talet enligt Petersen och Thiset, *Danske kongelige Sigiller ...*, 1917, figur 157.

Såsom Holger Rosman visat i sin studie om Rasmus Ludvigsson som genealog (1897), blev Rasmus Ludvigsson grundläggande för flera seklers svensk medeltidsgenealogi, och hans uppgifter avskrevs kritiklöst direkt eller indirekt av generation efter generation av genealoger. Den mest bekante bland dessa, Johan Peringskiöld (död 1720), som dock även gjorde egna forskningar i originalbreven, har i sin Ättebok, nu förvarad i Riddarhusets arkiv i Stockholm, kallat Magnus Marinassons ätt *Leopard*, och då A. A. v. Stiernman 1740 publicerade första delen av »Swea och Götha Höfdinga-Minne», redovisade han dess vapen (s. 125) med följande beskrivning:

»En sköld i längden fördeld i twå lika delar; i det högra gula fältet en upprest *leopard* wändande ryggen åt en gul half lilja i det wenstra blå fältet.»

Samma vapenbeskrivning återgavs i C. H.:son Ugglas »Svea-rikes rådslängd» 3 (1791), s. 27, not 1.

Speciellt anmärkningsvärt är, att B. E. Hildebrand i sitt sigillverks heraldiska register (1867) rubricerat ättens sigillbilder på följande sätt: »Klufven sköld; i högra hälften en upprest gående (någon gång liggande) *leopard* (stundom liknande ett lejon), i den wenstra en half lilja (Ätten Leopard).»

5. A. Johan Magnussons sigill, B. Nils Magnussons sigill, C. Magnus Marinassons sigill, D. och E. Ingevald Magnussons sigiller. — F. Finvid Magnussons sigill, G. Birger Magnussons sigill, H. och I. Håkan Magnussons sigiller. — J. Magnus Finvidssons sigill, K. Birger Magnussons hustru Katarina Olofsdotters sigill, L. Håkan Magnussons son Arvid Håkanssons sigill. — Enligt B. E. Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden, tredje serien.

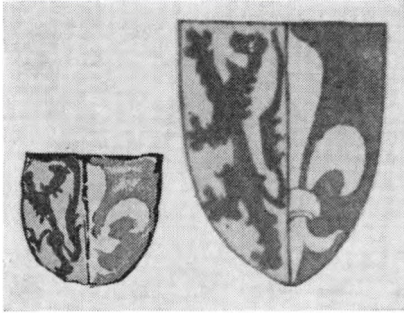
Det oaktat beskriver han vapnet för den gamla småländska lagmansätt, som har samma figur i högra fältet och numera efter sitt vapen kallas *Lejonbalk*, på följande sätt: »Klufven sköld; i högra hälften ett upprest gående lejon, i den venstra tre eller fyra snedbjelkar».

På samma sätt heter det i N. A. Kullbergs 1872 publicerade vapenregister till urkundspublikationen »Svenska riks-archivets pergamentsbref»: »Klufven sköld; en leopard (origt. lejon under N:o 765) i högra och en half lilja i venstra fältet».

Det är därför förklarligt, att Nordisk Familjebok, länge Sveriges främsta encyklopedi, under uppslagsordet »Leopard» i sina båda första upplagor (1885 och 1912) innehåller dels en av den 1896 avlidne genealogen och heraldikern B. Schlegel meddelad upp-

gift, att så »kallas af utlandets förnämsta heraldiker ett heraldiskt lejon, då det vänder ansiktet emot åskådaren», dels en av den 1909 avlidne bibliotekarien K. H. Karlsson — grundläggaren av den moderna svenska medeltidsgenealogiska forskningen — författad artikel om *Leopard* såsom »Ett i senare tid efter vapenbilden, klufven sköld med leopard och half lilja, gifvet namn åt en svensk medeltidsslägt». Samme innehåll har en förkortad artikel av B. Hildebrand i samma encyklopedis tredje upplaga (1930).

F. U. Wrangel beskrev emellertid i sin 1893 i Svenska autografsällskapets tidskrift publicerade studie om Codex Bergshammars Magnus Håkanssons vapen såsom »klufven sköld, i ena fältet ett lejon, i andra en half lilja», och S. Engström har i sin 1935 publicerade avhandling om drotsen Bo Jonsson (s.

6. Magnus Håkanssons vapen enligt *Codex Bergshammars* (efter *Svenska Autografsällskapets tidskrift II*) och enligt *Codex Bellenville*.

7) vid omnämmandet av en medlem av denna ätt satt »Leopard» inom citationstecken och beskrivit vapnet såsom »kluven sköld med lejon och halvlilja». Gottfrid Carlsson har vid sin behandling i *Personhistorisk tidskrift* 1951 av de ovannämnda medeltida vapenböckerna i denna terminologiska detalj följt F. U. Wrangel.

Det anförda torde visa, att namnet »Leopard» icke bör användas om den ätt, som på grund av Rasmus Ludvigssons tolkning av vapnet sedan länge gått under detta namn. Om man ej vill använda den långa beteckningen »Magnus Marinassons ätt», torde »Lejonlilja» vara att rekommendera.

Noter

1) De fem vidimationerna äro tryckta i R. Hausens edition av *Registrum ecclesie aboensis* eller *Abo domkyrkas svartbok*, nr 270, 271, 273, 412 och 432. Jfr C. G. U. Scheffer i *Kulturhistoriskt lexikon för nordiskt medeltid* 6, sp. 475.

2) *Diplomatarium Suecanum*, nr. 1498. Jfr A. D. Jørgensen i *Arbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1879, s. 30 f.

3) *Scriptores rerum danicarum VII*, s. 341 och 350. Jfr Jørgensen, s. 24 f., P. B.

Grandjean, *Det danske Rigsvåben*, s. 44, och Scheffer i *Kulturhistoriskt lexikon* 6, sp. 470.

4) A 28, p. 12, Kungliga Biblioteket i Stockholm. I den mån intet annat angivits, vila de här lämnade biografiska uppgifterna på urkundspublikationerna *Diplomatarium Suecanum* och Svenska riksarkivets pergamentsbref. En på otryckta anteckningar av K. H. Karlsson (Riddarhusets arkiv, Stockholm) grundad släktavla över ätten har publicerats av K. A. Karlinder i *Personhistorisk tidskrift* 1922, s. 22. — Stammafaderns matronymikon är anmärkningsvärt och frestar till kombination med Folkungaättens lejonvapen, eftersom Marina under 1200-talet endast kan beläggas som namn på en av konung Valdemar Birgerssons döttrar (jfr R. Pipping, *Kommentar till Erikskrönikan*, 1926, s. 300).

5) A 28, p. 1.

6) X 1, f. 81, Uppsala universitetsbibliotek. *Genealogica* 41, f. 8 v och 184, Svenska Riksarkivet.

7) För uppgiften om hans dödsår se Svenska riksarkivets pergamentsbref och B 16, f. 60, Svenska Riksarkivet.

8) Se min avhandling *Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden*, s. 113 med not 630.

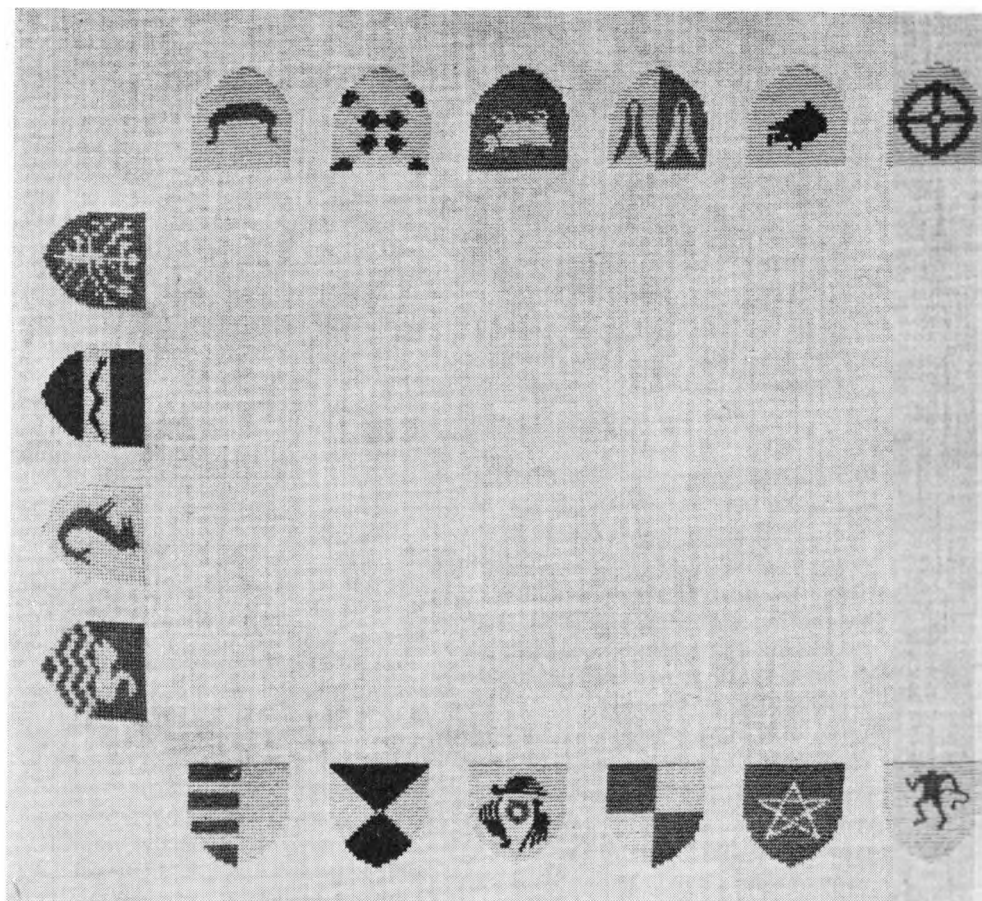
9) *Skokloster I Fol.* vol. 57, f. 20 v, Svenska Riksarkivet. Jfr samma volym, f. 317 v, samt *Rålamb Fol.* vol. 12, f. 20 v och 316 v, Kungliga Biblioteket i Stockholm. Om de båda nämnda handskrifternas egenskap av avskrifter efter en nu förlorad släktbok av Rasmus Ludvigsson se min framställning i »*Släkt och Hävd*» 1951, s. 213. — Samma naturalistiska uppfattning av leoparden företer H. Keyzers *Wapenboek* (1650) över den svenska adeln i sin avbildning av grevliga ätten Lewenhaupts vapen, såsom framgår av en jämförelse med denna ätts vapenbrev av den 5 september 1587 (Riksregistraturet 1587, f. 192, Svenska Riksarkivet). Riddarhusgenealogen fil. dr Folke Wernstedt har fäst min uppmärksamhet på såväl vapenbrevet som bilden i Keyzers *Wapenboek*.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

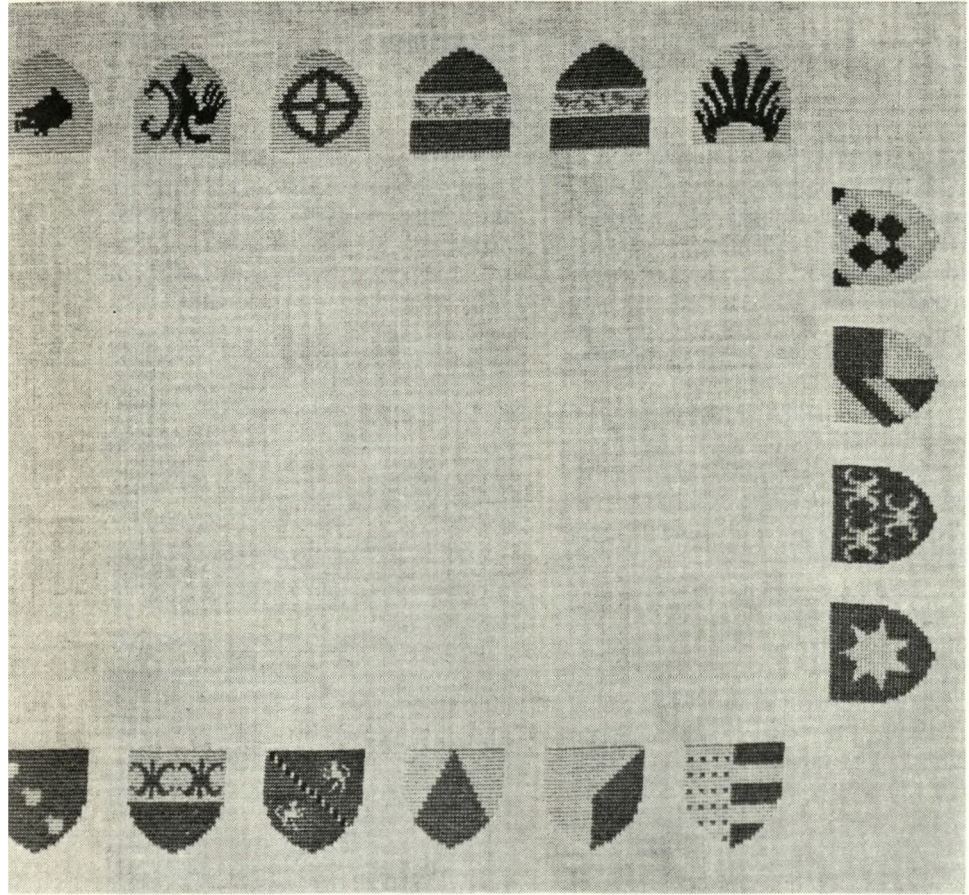

En Våbenfrise i Korssting

FRA 1500- og 1600-tallet kendes adskillige våbenprydede duge, og der eksisterer – i alle fald på dansk – en hel lille litteratur om dem. At kunsten stadig dyrkes, er ovenstående illustration et vidnesbyrd om. Den viser midtpartiet af en lysedug, udført af vort medlem grosserer *Hans Konow*, til en vens 60 års dag. Dugens mål er 44 × 84 cm; selve broderiet måler 28 × 67 cm; og hvert af de 32 våbener er ca.

36 mm højt. Broderiet er udført i korssting med rødt, blå, grønt, sort, hvidt og gult garn på lærred.

Dugens modtager er student fra Herlufsholm og har livet igennem bevaret en stærk tilknytning til Herluf Trolles og Birgitte Gøyes snart 400-årige skole. I dennes madsal – og derfor prentet i alle herlovianeres erindring – findes en våbenfrise med stifternes 32 anevåbener, kopieret fra

Birgittes epitafium over Herluf i Herlufsholm kirke. Det er denne frise, som Hans Konow har gengivet på sit broderi. Arbejdet har taget ham så mange aftener som der er våbener.

Våbenerne er, venstre side, nederste række, fra højre til venstre: Trolle, Skave, Thott, Walkendorf, Hak, Sneke. Lodret, fra neden opad: Laxmand, Stalder, Snakenborg, Krummedige. Øverste række, fra venstre til højre: Bonde, Grubendal, uidentificeret (våbenet: en bjørn?), Manderup, Basse, Krumpen.

Højre side, nederste række, fra venstre til højre: Gøye, Bydelsbak, Rosenkrantz, Brok, Falk, Present. Lodret, fra neden opad: Gyldenstjerne, Lunge, Kabel, Grubendal. Øverste række, fra højre til venstre: Krognos, Munk, Munk, Krumpen, Bryske, Basse.

Under studiet af disse 32 anevåbener har Hans Konow påvist, at de indeholder flere dunkle punkter, unøjagtigheder eller fejltagelser, både genealogiske og heraldiske — men det er en anden historie.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Finlands Länsvapen

Med teckningar av *Olof Eriksson*

LANDSKAPEN i Finland har sedan gammalt fört vapen, vilkas ursprung går tillbaka till 1500-talet. När *landskaps*-indelningen gav vika för indelningen i *län*, visade dessa sistnämnda i sina sigill det eller de landskaps vapen, varav de utgjorde delar. Några vapen i egentlig mening förde länen icke.

Den 13 januari 1961 utfärdades dock en förordning om länens vapen, enligt vilken statsrådet fastställer vapen för länen sedan riksarkivet först givit sitt utlåtande i ärendet. Enligt denna förordning skall ett län föra det landskaps vapen, av vars område länet i huvudsak är bildat. Är länet bildat av delar av två landskap, för länet vardera vapnet i en kliven sköld med det till rangen högre vapnet i dexter fält. Över vapnet placeras landskapets rangkrona eller i fall av två vapen den krona, som tillkommer dexter vapen. Denna bestämmelse om rang kommer sig därav, att landskapen i Finland voro dels hertigdömen, dels grevskap.

I fall tvenne vapen enligt ovanstående bestämmelser skulle bli lika,

skall i det ena eller i vardera vapnet i eget fält föras något annat lämpligt vapen eller del därav. Har ett nytt län inrättats så, att det innefattar ett från den historiska landskapsindelningen helt avvikande område, kan för ett sådant län fastställas ett av landskapsförbundet för området antaget vapen.

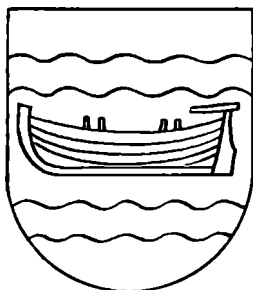
I stöd av ovannämnda förordning har statsrådet medelst ett den 18 januari 1962 utfärdat beslut om länens vapen fastställt dessa vapen. Statsrådsbeslutets text är följande:

Nylands län för landskapet Nylands vapen. Skölden må krönas med grevskapskronan.

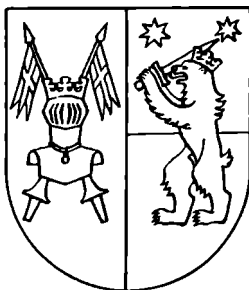
Abo och Björneborgs län för ett vapen sammansatt av Egentliga Finlands och Satakundas landskapsvapen sålunda, att högra fältet upptager Egentliga Finlands och det vänstra Satakundas vapen. Skölden må krönas med hertigdömekronan.

Alands län för landskapet Alands vapen. Skölden må krönas med grevskapskronan.

Tavastehus län för ett vapen sammansatt av Tavastlands och Satakund-

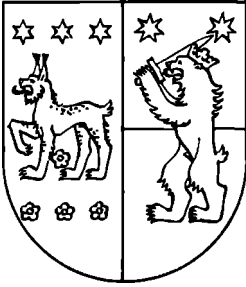
Nylands län

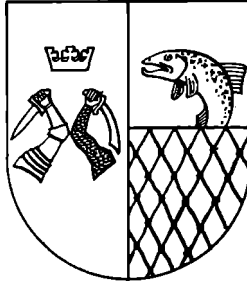
Abo och Björneborgs län

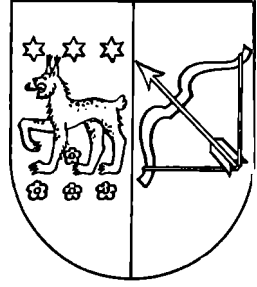
Alands län

Tavastehus län

Kymmene län

S:t Michels län

as landskapsvapen sålunda, att högra fältet upptager Tavastlands och det vänstra Satakundas vapen. Skölden må krönas med hertigkronan.

Kymmene län för ett vapen upptagande i högra fältet Karelens landskapsvapen och i det vänstra vapnet för Kymmenedalens landskapsförbund, vars beskrivning lyder: skölden delad av blått, vari en uppstigande, hoppande lax av silver med beväring av guld, och av silver, vari ett genomgående blått nät. Skölden må krönas med hertigdömekronan.

S:t Michels län för ett vapen sammansatt av Tavastlands och Savolax landskapsvapen sålunda, att högra fältet upptager Tavastlands vapen och det vänstra Savolax vapen. Skölden må krönas med hertigdömekronan.

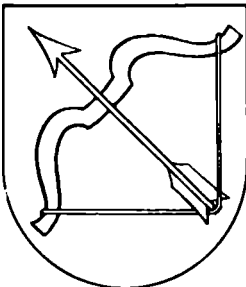
Kuopio län för landskapet Savolax vapen. Skölden må krönas med grevskapskronan.

Norra Karels län för landskapet Karelens vapen. Skölden må krönas med hertigdömekronan.

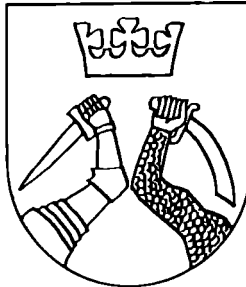
Vasa län för ett vapen upptagande i högra fältet Österbottens landskapsvapen och i det vänstra det ursprungliga vapnet för ätten Vasa: i fält av guld en svart vase. Skölden må krönas med grevskapskronan.

Mellersta Finlands län för ett vapen upptagande i högra fältet Tavastlands landskapsvapen och i det vänstra Mellersta Finlands landskapsförbunds vapen, vars beskrivning lyder: i fält av silver en svart, spelande tjäder med röd beväring. Skölden må krönas med hertigdömekronan.

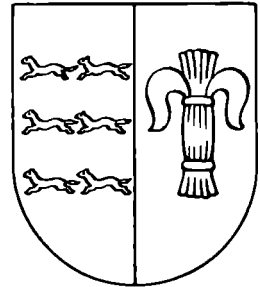
Uleåborgs län för ett vapen upptagande i högra fältet Österbottens landskapsvapen och i det vänstra en del av Kajaani stads vapen enligt följande beskrivning: i blått fält en borg av guld med två torn, vars fönster-

Kuopio län

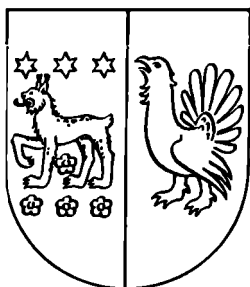

Norra Karels län

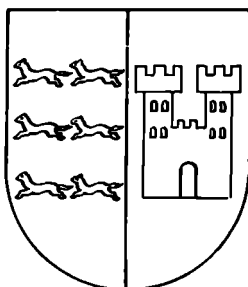

Vasa län

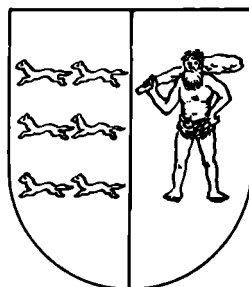

Mellersta Finlands län

Uleåborgs län

Lapplands län

gluggar och portar äro röda. Skölden må krönas med grevskapskronan.

Lapplands län för ett vapen sammansatt av Österbottens och Lapplands landskapsvapen sålunda, att högra fältet upptager Österbottens och det vänstra Lapplands vapen. Skölden må krönas av grevskapskronan.

Bo Tennberg.

Landskapsvapnens blasonering (av *Jan Raneke*) följer här nedan:

Nyland: i blått fält en båt av guld, ovan och nedan åtföljd av en medelst vågskuror bildad bjälke av silver.

Egentliga Finland: i rött fält en krönt bygelhjälm överlagd två korslagda glavenstakar av guld och vardera försedd med en svensk flagga.

Satakunda: i fält delat av blått och guld en upprest, med krona av guld krönt, svart björn i ramarna hållande ett svärd av guld, i ginstammen åtföljd av två bjälkvis ordnade sjuuddiga stjärnor av silver.

Aland: i blått fält en gående hjort av guld.

Tavastland: i rött fält ett gående, naturfärgat lodjur, åtföljt ovan av tre stjärnor och nedan av fyra rosor, ordnade en och tre, allt av silver.

Karelen: i rött fält en öppen krona av guld och därunder två mot varandra krökta armar, dexter (den högra) med pansar och stridshandske hållande ett svärd, sinister (den vänstra) med brynja och obehandlad hållande en kroksabel av silver med vapnens parerplåt och knapp av guld.

Savolax: i svart fält en ginbalkvis ställd, spänd båge av guld med sträng av silver, på vilken ligger en balkvis ställd pil av guld med spets och styrfjädrar av silver.

Österbotten: i blått fält sex hermeliner ordnade två, två och två.

Lappland: i rött fält en stående, naturfärgad vildman med grön björklövskrans på huvudet och kring länderna, hållande i dexter (höger) hand en på axeln vilande naturfärgad klubba.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Sveriges Tre Kronor — några Reflexioner

Av Heribert Seitz

INR 5 p. 215 ff av denna tidskrift har amtsrådssekreteraren Ernst Verwohlt visat det stora intresset att anmäla min bok »De tre kronorna. Det svenska riksvapnet i sitt europeiska sammanhang». Efter att till tidskriftens läsekrets tillmötesgående ha förmedlat ett avsnitt av mitt kapitel »Tolkningsproblemet under fyra seklar — en återblick», kommer anmälarer in på det centrala problemet, nämligen inplaceringen av den svenska trekronorssymbolen i det allmän-europeiska tidssammanhanget och noterar därvid välvilligt, att historiska parallellstudier kan göras fruktbara. Efter att hastigt ha noterat symbolens omfattande spridning och innebörd ute i Europa — som går ut på att rär sinnebildens *första gången* kan påvisas, syfter den på heliga tre konungar men också att den förekommer i många andra sammanhang — fortsätter så anmälarer på följande sida med att återge ett av Arvid Berghman 1956 framfört motargument: »Hvis Sverige havde haft disse tre konger som sine specielle skytshelgener, havde sagen været klar . . .». Eftersom så ej var fallet, menar anmälarer, finns inga hållpunkter.

Nu står det emellertid ej någonstans i boken, att svenska riksvapnets tre kronor obetinget syftar på heliga tre konungar. Orsakerna till kung Albrekts val av trekronorssymbolen äro sammanfattade på sid. 109. Där står: att Albrekt känt till denna innan han kom till Sverige; att till valet torde de i Sverige tidigare förekommande trekronorssymbolerna kunna ha bidragit; att kronor-

nas inbördes ordning och vapnets färger, identiska med Arturgestaltningens, uppenbarligen influerats av denna; att trekronorssmärket ej fördes som riksvapen av något suveränt land och därför kunde anläggas utan politiska komplikationer. På sid. 111 antydes så avslutningsvis under hänvisning till de tre kronorna såsom helgonkungarnas symbol i de samtida och allmänt spridda bildkalendarierna, att denna tidigast kända innebörd kan vara okänd, men att den kan anas. Ur metodisk synpunkt måste man nämligen tills vidare konstatera, att de tre kronorna primärt komponerats såsom helgonkungarnas symbol. Någon förklaring, som går ut på en äldre tolkning av sinnebildens, är ej känd. *Senare* förklarades symbolen på flera sätt, för dessa har jag också redogjort i bokens tidigare avsnitt.

Vidare: med undantag för Köln voro heliga tre konungar lika litet några »speciella skyddshelgon», när de förekommo i de andra europeiska staterna, som de voro i Sverige. Varför förekommo de då i så många länder? T. ex. i Danmark, på Erik Menveds borgarkrigsmynt? Svaret är, att de utgjorde ett attraktivt och på många sätt användbart emblem, som under den aktuella tiden låg »i luften». På flera ställen har jag upprepat detta, bl. a. på sid. 72.

Så till anmälarerens »Forsøg på en konklusion», där en svårförståelig passus förekommer. Herr Verwohlt erinrar i sin slutmening om de »tre pælvistillede gyldne kroner» som finnas på folkungavapnets fanor i Bergshammars-

vapenboken och att detta varit medbestämmande vid kung Albrekts slutliga val av tre kronor som sköldemärke. Först och främst måste jag nog påpeka, att den bild anmälaren studerat och också avbildat är hämtad från en tecknad och färglagd kopia; på denna ha fanornas figurer förändrats något, så att de kunna tolkas som kronor. På originalpergamentet (jfr min bild 67), ses endast schematiskt tecknade streck, som väl närmast liknar bjälkar. Frånsett detta — vi anser dem trots allt vara kronor — så uttalar ju anmälaren endast vad jag redan räknat med, sid. 109: »till Albrekts val härav torde de i Sverige tidigare förekommande trekronorssymbolerna kunna ha bidragit». Om det sedan varit de sex dubiösa fanbilderna eller något annat, vet varken anmälaren eller jag. Men det är ju ej alls detta, som är problemet. Frågan varifrån Folkungarnas tre kronor kommit och vad de

innebära är ju icke besvarad med att de använt dem. I all anspråkslöshet menar jag, att den kulturhistoriska bakgrund jag i bokens tidigare del tecknat och kronologiskt sammanfattat på sid. 123-124 *kan* utgöra ett svar, eftersom den bygger på en existerande verklighet. En konkret indikation finns i Magnus Ladulås' religiösa alfa-omegasymbol, som dessutom är en formel parallell till samme kungs användande av tre kronor, jfr bild 60. Och Magnus Ladulås var en Folkunge.

Slutligen: vetenskaplig metodik fordrar bland mycket annat komparativa studier och medtagande av alla sådana argument, som äro sakligt motiverade. Vad därutöver är blir gissning och hugskott. Sådant har ej med en kritisk metodik att göra. Den medeltida heraldiken är ingen från allt annat isolerad cell i den dåtida kulturkroppen. Den får sin näring från och har sin plats i denna.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

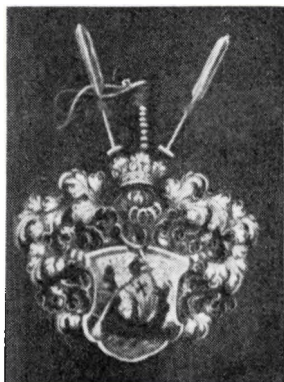
Två gamla Vapens Vandring

Av Torvald T:son Hohenthal

DET ÄR mycket vanligt att ett ättevapen av en eller annan anledning övertagits av en främmande släkt och sålunda »fortlever» i ett annat land än ursprungslandet. Däremot är det icke lika vanligt, att ett dylikt vapens vandring kan bevisas dokumentariskt. Författaren till dessa rader råkar ha kännedom om tvänne sådana vapen, vilkas vandring måhända kan intressera »Heraldisk Tidskrifts» läsekrets.

Det gäller två tyska ätters vapen, *von Vergens* och *von Warnerns*. Det förra nyttjas i Finland (och Sverige) av släkten *Naucklér* (resp. *Naucklér*) med härstamning från ätten *von Vergen*. Släkten (*von*) *Hohenthal* nyttjar det senare.

På universitetet i Tübingen, en liten stad mellan Bodensjön och Stuttgart, hänger ett porträtt (en kopia från 1500-talet av ett original från 1477) av universitetets första rektor *Johannes von Vergen*. I övre högra hörnet av porträttet ses ätten *von Vergens* vapen (figur 1): ett forntida skepp med ett segel försett med ett kors; mitt i skeppet skymtar bakom seglet en person,

1. Vapnet på *Johannes von Vergens* porträtt, kopia efter original från 1477.

som med en lång åra styr sitt skepp fram över vattnet, medan en annan person i skeppets för synes syssla med seglet; ovan-

2. Avtryck av *Gunnar Naucklés* vapenring, 1962. Här saknas skeppets »besättnings» och »passagerare».

om skölden är en hjälm placerad och denna täckes av en praktfull krona; från kronan utgå tvänne åror, snett uppåt åt sidorna, och inne i kronan, mellan årorna, hållande i dem med utsträckta armar står en i svart kåpa med jättestora knappar iklädd person; denna persons huvud har liksom den med seglet sysslandes en huvudbonad, från vilken svajar ett par långa tygflikar. Tydligt symboliserar vapnet *Johannes von Vergens*, »färjemans», namn.

I enlighet med tidens sed ändrade *Johannes von Vergen* sitt fäderneärvda namn till det synonyma *Naucklérus*, »färjeman» eller »styman», och när han adopterade sin systems söner, *Johannes* och *Gregorius Ziegler*, fingo dessa namnet *Naucklérus*. Den förra (1493-1556), prost i Göppingen, hade bl. a. sonen *Olof Naucklérus*, som emigrerade till Sverige och blev stamfar för den stora rikssvenska släkten *Naucklér* och den finländska släkten *Naucklér*. Det *von Vergen-Naucklérus'ska* vapnet nyttjas fortfarande av den enda i Finland nulevande manliga medlemmen av släkten, herr *Gunnar Naucklér* i Helsingfors (fig. 2).

Den till Sverige från Tyskland emigrerade Olof Naucléus' sonssonsson, regementskrivaren och godsägaren Enoch Nauclé, blev 1762 adlad med namnet *Furuhjelm* efter den av honom ägda Hongola gård, (*honka* = den finska benämningen på *fura*) i Urjala socken. Märkligt nog återfinnes ingenting av det von Vergenska vapnet i det Furuhjelmska.

Enligt ett protokoll fört vid Nykarleby »Höst- och vinterting 1788», § 87, den 4 december, »förekom Rådmannen i Nykarleby Stad Herr Petter Appelberg samt androg i anledning af föregående stämning å Capitainen Wälädle Herr *Claes Jacob Hohenthal* at han år 1773 uppå anmodan åt Swaranden graveradt et Stål Signete för hwilket han borde i betalning erhålla Två riksdaler Trettiotvå Skillingar Specie». Detta »Stål Signete» har sedermera gått i arv inom medlemmar av släkten Hohenthal i Finland och befinner sig nu hos författaren av dessa rader.

Huru ser ovannämnda sigill ut? Tvärs över skölden ser man tre femuddiga stjärnor i rad och mellan två strutsfjädrar

3. *Kapten Claes Jacob von Hohenthals stålsignet 1773. Fot. L. Axén.*

4. *Träsnitt av von Warner(n)ska vapnet. Efter Muschards »Denkmal der uhralten, berühmten, hochadelichen Geschlechter . . .», 1708.*

ovanpå hjälmen ses också en stjärna (figur 3). Varifrån fick kapten Hohenthal idén till detta sitt vapen?

Kapten Hohenthals föräldrar voro fältväbeln, sedermera löjtnanten *Joachim Hohenthal* och *Beata Augusta von Warnern*. Enligt Kneschkes »Adelslexicon» är ätten von Warner(n) en gammal adlig ätt från Hannover, känd sedan 1300-talet, och dess vapen är: »in Silber ein blauer Querbalken mit drei silbernen Sternen belegt» (se figur 4). Allt talar för att vapnet i kapten Hohenthals sigill är ätten von Warner(n)s vapen. Av någon anledning lät han 1773 göra sig ett sigill med sin mors ättevapen och lämnade (med avsikt?) bort sköldens tvärbjälke.

Ätten von Warner(n)s vapen har sedermera använts av kapten C. J. Hohenthals talrika avkomlingar i flere generationer och användes fortfarande. Den 1773 bortlämnade tvärbjälken på vapenskölden återfinnes dock sedan 1930-talet på flere av de vapenringar och prydnadsföremål med vapnet, som tagits i bruk av släktens medlemmar.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Himmeriges Nøgler og Næstved Byvåben

Af *Sven Tito Achen*

SÅ SIGER jeg også dig, at du er Petrus, og på denne klippe vil jeg bygge min menighed, og dødsrigets porte skulle ikke få overhånd over den. Og jeg vil give dig Himmeriges Riges nøgler, og hvad du binder på Jorden, det skal være bundet i Himlene, og hvad du løser på Jorden, det skal være løst i Himlene».

Således talte ifølge Matthæus Evangeliets 16. kapitel, 18-19. vers, Jesus til apostlen Peter. Fra Peter fik de følgende biskopper af Rom deres myndighed og *deres* magt »til at binde og løse«, og det citerede skriftsted er derfor et af de allervigtigste for den Katolske Kirke.

De pavelige nøgler

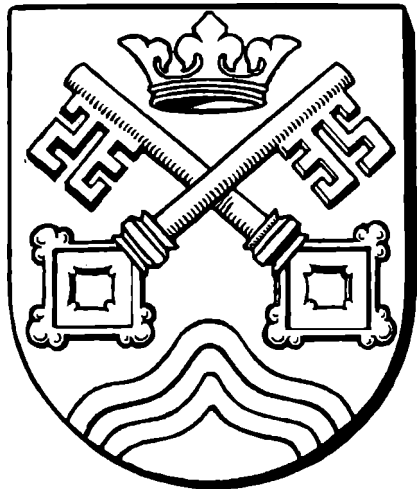
Når et så centralt bibelord indeholder et så konkret billede, er det ikke mærkeligt, at »Nøglen til Himmerige« (én eller somme tider to) blev Sankt Peters attribut. I den kirkelige kunst afbildes Sankt Peter så at sige aldrig uden sin store nøgle; det var simpelt hen nøglen man kunne kende ham på (figur 2). De ældste bevarede eksempler på fremstillinger af Peter med nøglen er fra 400-tallet.

Men nøglen var ikke blot den døde apostels. De tilhørte også hans til enhver tid levende efterfølger på »Sankt Peters stol«, som havde overtaget hans magt til at lukke ind eller lukke ude, altså paverne.

Som *paveligt* mærke brugtes næsten altid to nøgler, og fra slutningen af 1200-tallet afbildedes disse to nøgler i reglen med den ene lagt over den anden i et skråt kors. Den berømte skotsk-schweiziske heraldiker *D. L.*

Galbreath har med stor lærdom og klarhed skrevet herom i »Papal Heraldry«, Cambridge 1930 (som jeg i vidt omfang bygger på); ifølge ham er det ældste bevarede eksempel på korslagte pavelige nøgler fra 1267 og findes i det tidligere pavelige, nu biskoppelige palæ i Viterbo, nord for Rom. Anbragt i et *skjold*, altså som egentligt våben, er de ældste kendte eksempler fra begyndelsen af 1300-tallet (figur 3).

Efter at have været først Sankt Peters, siden pavernes mærke udviklede de to, oftest korslagte nøgler sig i løbet af 1300- og 1400-tallet til at blive *pavestolens, den Katolske Kirkes, og de kirkelige besiddelsers* våben; i reglen afbildedes nøglerne sammen med

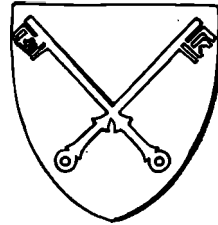

1. Næstveds våben i dag: i blåt felt to krydsede guld nøgler med kammene opad og udad mellem foroven en guld krone og forneden to sølv bølgelinjer. Tegning af *Friedrich Britze*.

den pavelige krone. Til forskel herfra bestod (og består) de enkelte pavers våben af deres slægtsvåben, eller nydannede personlige våben, plus nøgler og krone (se figur 4 og 7).

Nøgler i forskellige kombinationer og positioner (men oftest korslagte) sidder i dag i våbenerne for et uoverskueligt antal tidligere og nuværende pavelige besiddelser, og kirkelige (ikke nødvendigvis katolske) embeder, institutioner m. m. I Danmark sidder der – foruden i Næstved byvåben – f. eks. en eller to nøgler i våbenerne for Børglum Stift, Viborg Stift, Slesvig Stift og Roskilde Stift (i dette sidste tilfælde repræsenterer de dog vistnok helgenpaven Lucius I., som døde 254).

Nøglerne var oprindeligt oftest af sølv, senere af guld. I blandt en af hver, hvilket er den Katolske Kirkes officielle tingering i dag. I den senere middelalder var der en tendens til at

3. Et af de ældste kendte eksempler på to krydsede pavelige nøgler i skjold, »muligvis ældre end 1320–25«. Fra Palazzo Gherardis facade, Pistoia. Efter Galbreath.

nøglerne stod i et rødt skjold, når de repræsenterede pavedømmet, i blåt når de repræsenterede Sankt Peter, men dette har aldrig været en regel, og der er talrige afvigelser.

Næstved St. Peders Kloster

I 1135 skænkede den sjællandske stormand Peder Bodilsen og hans brødre en kirke i Næstved til oprettelse af et benediktinerkloster, »Næstved Kloster«. Kirken var indviet til Sankt Peter (som sikkert var Peder Bodilsens egen skytshelgen, se figur 2), og klostret kaldtes senere »Næstved Sankt Peders Kloster«. Senere igen, efter at være flyttet ud i skovene nord for byen, blev det kaldt »Skovkloster«. I 1560 overdrog kong Frederik 2. det ved Reformationen beslaglagte kloster til Herluf Trolle og Birgitte Gøye, som dér grundlagde den skole der kaldes Herlufsholm.

Fra dette kloster er der bevaret tre, ret sene sigiller: et ældre konventssegl og et abbedsegl, begge kendt fra 1378 og i brug til 1532, og begge bl. a. visende Peter med nøglen; samt et yngre konventssegl (anvendt 1541–57) også med Peter + nøgle som central figur. Se herom H. J. Helms' omfangsrige og grundige, men letlæste

2. Peder Bodilsen overrækker sin kirkebygning til Sankt Peter, kendetegnet ved sin store nøgle. Miniatur i *Calendarium Nestvediansense* fra o. 1260.

værk »Næstved St. Peders Kloster«, 1940, side 255.

På klokken »Katerina« i Herlufsholm Kirke findes imidlertid på tre steder gengivelse af et tidligere, nu forsvundet segl, som ikke kendes andre steder fra (figur 5). Dette segl viser ingen Sankt Peter, men derimod to korslagte nøgler. Det er uden al tvivl dette abbedsegl, som er oprindelsen til Næstved byvåben.

Ifølge Helms (side 265) dateres klokken »løseligt til efter klosterbranden 1261, måske 1280–90. Det er derfor muligt, at (abbed) »Niels III« er identisk med (abbed) Niels Pink, død 1265«. Hvis dette holder stik, er abbedseglet på klokken i Herlufsholm Kirke af overordentlig stor heraldisk interesse. Det er nemlig i så fald det ældste bevarede eksempel i Verden på brug af de to korslagte nøgler som Sankt Peters eller Pavestolens mærke! Det

Bulla contra Erro

res Martin Lutheri
et sequarum.

4. Pave Leo 10.s personlige våben (han var en Medici) med nøgler og tiara. Fra »Bandbulle mod Martin Luthers og hans Meningsfællers Vildfarelser« 1520.

5. Aftryk af abbedens segl på klokke i Skovklosters kirke, nuværende Herlufsholm Kirke. Indskriften lyder: »Abbed Niels 3.s segl/Sigillum Abbatis Nicolai III«. Efter Helms.

ældste eksempel som kendes af Galbreath, uhyre kyndig selv og med hele Vatikanets viden til sin rådighed, var som nævnt fra 1267*).

Næstved byvåben

De to nøgler anvendt som byens våben kendes tidligst i et seglaftryk fra 2. juli 1421 (se figur 6). Det tilsvarende signet kan jo imidlertid godt være ældre; det anvendtes indtil midten af 1500-tallet. En af de sidste gange det var i brug, var ironisk nok på et dokument, af 30. oktober 1536, om bispernes afsættelse.

At de to korslagte nøgler fra klostrets 1200-tals abbedsegl, senest fra 1421 genfindes i Næstved-borgernes segl, var en helt naturlig udvikling. Byen ejedes af klostret, og lige til Reformationen blev alle byens øvrigheds-

*) I »Danmarks Kirker« VI Præstø Amt I, 1933, side 72, nævnes Næstved byvåben som værende »fra o. 1200«. Hvad dette udsagn bygger på, ved jeg ikke.

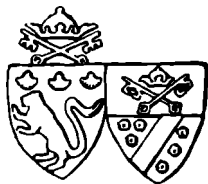
6. »Næstved Borgeres Segl / S. Sivium de Nestweth«, kendt fra 1421. Efter Trap.

personer indsat og afsat af klostrets abbed. Stadens øvrighed repræsenterede abbeden og har derfor anvendt dennes segl.

Kronen

Den vigtigste forskel mellem seglet fra 1200-tallet og det fra 1421 er den *krone* som sidder foroven mellem nøglerne. Hvor kommer den fra?

Inger Schjørring mener (Søndags BT 20/2 1959), at abbeden i Næstved Sankt Peders Kloster »faktisk var det man i katolske lande kalder for en fyrsteabbed, idet han – hvad der var ganske enestående her i landet –

7. Eksempler på tidlige, flade og enkelte, pavelige kroner. Våbener for Innocens 6. (1352–62) og Clemens 6. (1342–52). Efter Galbreath.

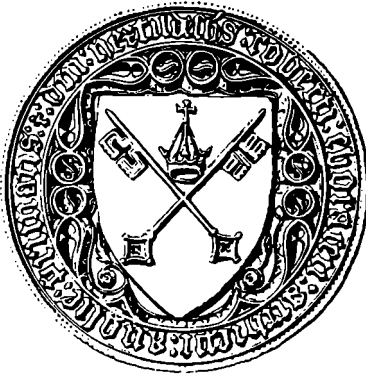
herskede over klostergodset og dets beboere med de beføjelser, der ellers tilkom en konge. Kronen i Næstved byvåben hentyder formentlig til abbedens fyrstelige stilling.

En krone kendes ganske rigtigt i udlandet som attribut for abbeder med verdslig jurisdiktion, men Helms mener ikke (side 252), at Næstved Klosters abbed har indtaget en særstilling blandt danske abbeder, i hvert fald ikke i retning af at være mere end de. Han var ganske vist »en overmåde rig og mægtig herre... Han udøvede retspleje, rådede over liv og død, udslyngede bandstråler...«, men »så højt som til kongens råd når han dog aldrig, medens vi derimod ser abbeder... af Sorø, Antvorskov, Ringsted, Børglum og Dalum som medlemmer af Rigsrådet«.

Efter min mening har kronen en anden oprindelse: Fra 700-tallet kendes en særlig pavelig hovedbeklædning, en høj, spids hue, som paverne bar i deres egenskab af verdslige suveræner. Måske for at understrege denne hovedbeklædnings ikke-sakrale karakter kombinerede man den fra 1100-tallet med en krone. Samtidig afbildedes pulden ofte så flad og uanselig, at denne pavelige kronehue kunne tage sig ud som en almindelig, åben fyrstekrone (figur 7).

Vistnok uden nogen anden hensigt end det rent dekorative satte man efterhånden yderligere en krone til, oven over den første, og fra 1300-tallet endnu én, således at man dermed havde skabt den tredobbelte pavelige krone, tiara'en, som nutiden kender (figur 4). Fra 1353 kendes den kombineret med nøglerne, både i og uden skjold.

For mig at se, er der næppe tvivl om, at kronen i Næstved byvåben er den pavelige krone, som den formo-

8. Næstved Kloster havde Sankt Peter til skytshelgen. Det samme havde bispedømmet York i England. Herover ses dette stifts våben (seglet er fra 1390'erne) med nøgler og enkelt pavekrone. Efter Galbreath.

dentlig har været gengivet i et nu forsvundet klostersegl. Se også figur 9.

De to bølgelinjer under nøglerne i byens segl af 1421 og senere udførelser er kanske blot ornamentale, kanske skal de anskueliggøre *Susåen*, der mulliggør sejlads på Næstved både sydfra og nordfra.

Skelstenen

I stengærden i Nyhave på Herlufsholm, neden for biblioteksbygningen, sidder en gammel skelsten (figur 10), som illustrerer heraldikkens magt og varighed.

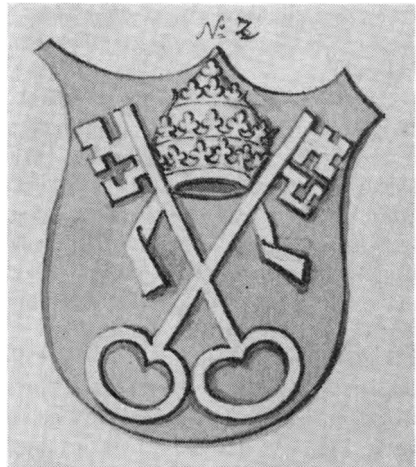
Helms fortæller (side 505–06) om en skelstrid mellem indbyggerne i Ladby og Holløse (hvor Skovkloster begge steder ejede jord), afgjort på Flakkebjerg Herredsting 26. august 1499. Efter kendelse blev der hugget mærke i træ og rejst en sten. Stenen i gærden i Nyhave kan imidlertid ikke være fra 1499. Den må være en langt senere afløser eller afløseres afløser, men nøglen sidder der endnu, trofast

kopieret fra klostrets første skelsten, også efter at klostret forlængst var nedlagt.

Kronen alene

Der kendes adskillige eksempler på, at danske købstæder har ændret deres gamle våben, og det er derfor ikke enestående, at Næstved i førstningen af 1500-tallet lod sig skære et nyt signet med et nyt, eller i alle fald meget stærkt forenklet våben, nemlig *en krone alene*. Det mærkelige var, at det gamle signet, med nøglerne og kronen, stadig eksisterede og, i hvert fald en tid, blev brugt jævnsides med det nye.

Det er fristende at se nøglernes forsvinden af det nye signet som et udslag af Reformationen: de er blevet opfattet som ærke-papistiske symboler, hvorimod kronen er gået ram forbi, fordi den ikke er blevet opfattet som specielt pavelig; på denne tid afbildedes pavekronen altid tredobbelt. En

9. Tegning af Søren Abildgård fra 1756 efter nu forsvundet korstol i Herlufsholm Kirke. Den viser klostrets abbedvåben med tredobbelt pavekrone. Nationalmuseet.

10. Skelsten på Herlufsholm, »Skuel mellem Ladby Ore ok Holøse Fong«. Den første sten blev sat 1499, den nuværende er langt senere, men nøglen sidder der endnu! Efter Helms.

sådan forfølgelse af katolske manifestationer har man et eksempel på i klokken »Gertrud« i Herlufsholm Kirke. På denne klokke er ordene »Help Maria, Sancta Anna« meget utydelige og ifølge Helms (side 618) »sikkert ødelagt med forsæt, da klostret i 1560 blev Herluf Trolles ejendom; det gik ikke an, at en klokke i en lutheransk kirke anrøbte katolske helgener«.

Denne teori stemmer imidlertid ikke rigtigt med, at det nye bysegl, uden nøgler, i hvert fald kendes fra 1519. Det var først på rigsdagen i Worms 1521, at Martin Luther valgte åben kamp mod Romerkirken, og Reformationen blev ikke gennemført i Danmark før 1536. Men naturligvis har der været anti-papisme før Luther.

Uanset hvad grunden har været til nøglernes udelukkelse af våbenet, blev det gamle segl i alle fald brugt sidste gang 1556, og dermed forsvandt nøglerne af Næstved byvåben i ca. 350 år.

I 1622 blev der skåret et nyt signet også med en krone alene (figur 11). Krone-våbenet brugtes ifølge Rasmus Nielsens udmærkede værk »Næstved

Købstads Historie« 1-4, 1925-32, til »henimod 1700«. På dette tidspunkt havde Næstved endnu engang lavet om på sit våben.

Tre kroner

I 1692 havde staden atter ladet sig skære et nyt signet, denne gang med et skjold med *tre kroner* i (se figur 12). Omskriften var kopieret efter det foregående sigil, så slavisk, at dettes »1622« var blevet overført til det nye sigil. Dette er imidlertid først fra århundredets slutning, og derfor heller ikke medtaget i Grandjeans »Danske Købstæders Segl«, 1937, som kun går til 1660. Farverne kendes: guld kroner i blåt felt.

Hvorfor man ændrede den ene krone til tre, kan jeg ikke tilbyde nogen forklaring på. Ændringen er så meget mærkeligere, som Næstved kun godt 30 år tidligere var blevet grundigt plyndret og mishandlet af svenske tropper under krigen i Sydsjælland, hvorunder befolkningen ofte må have set de svenske tre kroner på

11. Næstved bysegl, »Sigillum Civitatis Nestvediensis«, 1622, uden nøgler. Et tidligere segl med en krone alene var fremstillet senest 1519, men er mindre godt til at reproducere. En krone alene var Næstveds våben fra første halvdel af 1500-tallet til slutningen af 1600-tallet.

Efter Grandjean.

12. Næstved bysegl, »Sigillum Civitatis Nestvediensis«, fra o. 1692, uanset at indskriften stadig siger »1622«. Dette våben brugtes indtil o. år 1900.

fjendens faner, materiel, rekvisitioner m. m.

Trekroner-våbenet brugtes i ca. 200 år. Omkring 1900 begyndte byrådet atter at bruge byens ældste våben; det blev indregistreret i marts 1938. Trekroner-våbenet kan dog stadig ses flere steder i byen.

Andre nøgler

Det er et almindeligt mistag at tro, at fordi en figur i heraldikken kan betyde eller repræsentere et eller andet, så betyder eller repræsenterer den altid denne ting. I dette tilfælde: at

en nøgle eller et par nøgler altid står for Sankt Peter eller paven. Men sådan er det langt fra.

En nøgle kan naturligvis nok symbolisere noget aflåst eller aflukket, og især den frihed og uafhængighed som følger af at kunne låse sin dør. Fristæder har ofte en nøgle i deres våben; det gælder f. eks. Genève, Bremen, Leiden. I Danmark står nøglen i Skjerns våben for denne bys værdighed som købstad.

Ifølge et middelalderligt bryllupsritual var kvinden ret bortgift »manden til hæder og til at dele hans seng, til lås og nøgler, og til lovlig andel i al hans ejendom«. En nøgle kan kendetegne den som faktisk eller i overført betydning har nøglen til f. eks. en pengekasse eller andet aflukke, hvortil ikke enhver har adgang: en portner, en portier, en vægter, en kasserer, en kammerherre. Geheimekabinettssekretær Struensee havde to nøgler i sit grevelige våben af 30. september 1771.

En nøgle kan kendetegne den som udgør »nøglen til« noget, som sidder i en »nøglestilling«. Fæstningsbyerne Schlüsselburg og Gibraltar har hver en nøgle i deres våben.

Og endelig kan en nøgle naturligvis repræsentere den som fremstiller den: en låsesmed, en kleinsmed, i moderne tid: den fin-mekaniske industri.

Juni. anno 1901

13. Eksempler på andre krydsede nøgler end pavens, nemlig nattevagtens, portierens, låsesmedens. Til venstre: firmamærke for De Forenede Vagtselskaber, København. De to mærker i midten: den europæiske portier-sammenslutning, ligefrem kaldet »De gyldne Nøgler«. Til højre: mærke for Dansk Låsesmedeforening.

Sidste!

Medens denne artikel forelå i korrektur, meddelte lederen af Næstved Museum, lektor *F. Michelsen*, mig, at der i *Historisches Archiv der Stadt Köln* var fundet eksemplarer af et Næstvedsigil fra 1280, siddende på et brev fra foged, rådmænd og menighed i Næstved til foged og rådmænd i Köln (se figur 14). Opdagelsen var gjort af Archivrat, Dr. *Hugo Stehkämper* i Köln, som havde skrevet en artikel herom. Denne artikel vil blive publiceret snarest i »Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt«.

Dette fund viser for det første, at staden Næstved allerede 1280 førte de krydsede nøgler som sit våben. Hidtil havde man kun kendt nøglerne i *abbedseglet* fra 1200-tallet og *stadsseglet* fra 1421.

Ved en omhyggelig sammenligning af seglet figur 14 og seglet figur 6 (dvs. dets forbillede i Grandjeans købstadssegel), bliver man overtydet om, at de to seglaftryk er foretaget med *samme stemp.* Overarkivar, dr. *Henry Bruun* på Rigsarkivet (til hvem Dr. Stehkämper havde henvendt sig) og jeg selv er kommet til denne konklusion uafhængigt af hverandre. Dermed er ikke blot Næstveds *våben*, men selve *sigilstampen* gjort 141 år ældre.

Mellem 1280 og 1421 er der imidlertid foretaget en meget væsentlig ændring i stampen, idet man har ladet indgravere en *kron* mellem nøglerne.

Denne kron kan opfattes som den *pavelige kron* (sådan som udviklet p. 264), og må i så fald utvivlsomt være indsat i byens segl med et nu forsvundet abbedsegel som forbillede; jævnfør figur 9.

Men kronen kan også tænkes at have en helt anden årsag. Igennem 1400-tallet søgte de danske konger at

14. Segl på brev af 7. august 1280 fra Næstveds bystyre til foged og rådmænd i Köln. Omskrift: »S. Sivium de Nestweth«. Jævnfør med figur 6. — *Historisches Archiv der Stadt Köln.*

ophjælpe købstæderne og optræde som deres beskyttere; en af de ivrigste her til var Erik af Pommern (1396-1439). Samtidig søgte både købstæder og konger at begrænse klostrenes magt. Specielt vides det, at Næstved by ofte har været i opposition til klostret. Det kan tænkes, at kronen er blevet indsat i den gamle stamp som en demonstration heraf.

Hvis dette er rigtigt, kan det måske forklare, at borgerne senest 1519 helt udelod nøglerne af våbenet, men beholdt kronen. Netop i de sidste år af 1400-tallet var der flere gange spektakler mellem byens borgere og abbeden.

Tilbage står at takke Dr. Stehkämper, lektor Michelsen og dr. Bruun for deres store venlighed, dels ved at gøre mig opmærksom på fundet, dels ved at tillade at det blev omtalt og gengivet i *Heraldisk Tidsskrift* før offentliggørelsen af Dr. Stehkämpers egen artikel.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Ny heraldisk Litteratur

Aperitif

C. W. Scott-Giles, *Looking at Heraldry*, 166 sider, 153 illustrationer (i sort), 5 tavler og 1 farveplanche. Phoenix House Ltd., London 1962. Udgivet i forlagets »Excursions» serie. Pris: sh 11/6.

Der er i de senere år udgivet og genudgivet så mange populære bøger om heraldik på engelsk, at det skulle synes overflødig med endnu een. Man kunne også undre sig over, at C. W. Scott-Giles, der er *Fitzalan Pursuivant of Arms Extraordinary* og som har et langt heraldisk forfatterskab bag sig, vil »nedlade» sig til at skrive en bog for »begyndere». Jeg tror imidlertid, at forlaget vil få succes med denne lille, men utrolig indholdsrige bog, dels fordi interessen for heraldik er stigende, dels fordi Scott-Giles vel nok er en af de bedste til at servere emnet på en let, elegant og indbydende måde. Hvad der særligt tiltrækker mig er, at han fortæller »historien» bag våbenet, hvor en sådan kendes; derved forstår man langt bedre, og husker også langt bedre, hvorfor f. eks. der er sinåfugle i slægten Arundell's våben.

For den der i forvejen har læst Scott-Giles, *The Romance of Heraldry* er det — indrømmet — ikke meget »nyt» at lære, men som aperitif til engelsk og skotsk heraldik er bogen vist kun overgået af Sir Iain Moncrieff's *Simple Heraldry*.

Hæst.—

Den hvide Hest

Georg Schnath: »Das Sachsenross. Entstehung und Bedeutung des niedersächsischen Landeswappen». Schriftenreihe der Landeszentrale für politische Bildung in Niedersachsen, Reihe B Heft 6. Anden forøgede udgave, Hannover 1961; 132 sider, 92 illustrationer delvis i farver, tids- og stamtavle. Pris: gratis?

Et af de tretten felter i det danske kongehus' våben viser hovedet af en hest i guld på rød bund. Dette hestehoved repræsenterer som bekendt hertugdømmet *Lauenburg*, der i 1816 af kongen af Hannover blev afstået til den danske konge. Lauenburg havde siden 1779 ført det hannoveranske fyrstehus' hovedvåben: i rødt felt en springende hvid hest, men for ikke at optage et andet fyrstehus' våben som felt i det danske kongevåben, valgte man fra dansk side at danne et nyt våben for Lauenburg, afledt af det gamle: man nøjedes med hestens hoved, og ændrede dens farve fra sølv til guld.

Den hvide hest i rødt felt var altså våben for kongen af Hannover (indtil 1814 hertugerne eller kurfyrsterne af Braunschweig-Lüneburg), og samtidig — i let varieret form — for hertugen af Braunschweig-Wolfenbüttel og hertugen af Westfalen. Disse fyrstendømmer udgjorde tilsammen stort set *Niedersachsen*, og hesten blev da også opfattet som en fælles (nieder)sachsisk våbenfigur. Den havde imidlertid spillet en rolle for Sachsen længe før heraldikkens opkomst. Da sachserne i 400-tallet drog til England, skete det ifølge krønikerne under anførsel af *Hengist* og *Horsa* (hvilke navne jo begge betyder »hest») og medførende felt-tegn med en hest på; de invaderende sachser slog sig bl. a. ned i Kent, hvis våben den dag i dag er en hvid hest i rødt felt!

Sachsernes hest kan måske følges endnu langt længere tilbage. Omkring 350 år før deres invasion i England skrev den romerske historiker Tacitus (o. år 98) i sit værk om *germanerne* også om disses religion, i hvilken hesten spillede en stor rolle: »Snehvide heste holdes i hellige lunde, og har ingen anden opgave end at føres i højtidelige optog, ledsaget af stormænd og præsteskab. Hestens prusten og vrinsken udlægges som varsler, og ingen anden form for spådomme nyder større

tiltro, ikke bare blandt folket, men også hos høvdinge og præster. Disse sidste anser nemlig sig selv kun for gudernes tjenere, men hestene for guderne medvidere.

En sådan hestekult — som der kendes mange udslag af hos germanerne: hestefringer, hestebegravelser, hesteguder og gudeheste, jvf. også kristendommens forbud mod spisning af hestekød — må næsten tænkes indkommet sammen med hesten selv. For Nordtysklands og Danmarks vedkommende er hesten, så vidt man kan skønne, kommet hertil med det indoeuropæiske såkaldte «enkelgravsfolk» o. 2200-2000 f. Kr.

Som man ser: et hestehoved med perspektiver!

Hvad den rent heraldiske side af sagen angår, er der imidlertid adskillige problemer, som *Georg Schnath* søger at løse — eller: løser — i sin ypperlige bog.

Om en så ærværdig våbenfigur som sachserhesten skulle man tro, at den havde været ført i skjold fra heraldikkens allerførste gry, men således forholder det sig ikke. De hannoveranske kongers stamfader *Henrik Løve* (1129-95) førte en oprejst løve i sit våben. Senere gik dynastiet over til at kombinere to forskellige løvevåbener: Braunschweigs to gående guldløver i rødt (afledt af det engelske kongevåben) og Lüneburgs oprejste blå løve i et hjertestrøet guldfelt (afledt af det danske kongevåben, gennem Valdemar den Stores datter Helene, som var gift med Vilhelm af Lüneburg).

Først i 1361 begyndte Welferne at bruge hesten som våbenfigur — og ikke i stedet for deres ældre våbenmærker, men ved siden af dem — som fritstående seglfigur, som hjelmfigur, og endelig som skjoldfigur (dette især efter 1692, da de blev kurfyrster, og kurfyrstehatten over skjoldet remplacerede hjelmen).

Schnath påviser, at Welfernes optagelse af hesten var en bevidst, politisk demonstration. De var på dette tidspunkt hårdt trængt af andre fyrsteslægter, deres gamle magtområde i Niedersachsen var reduceret eller truet, og det var dem magtpåliggende at slå fast, at det først og frem-

mest var *dem*, som hørte til dér. Det gjorde de ved hjælp af hesten, i overlevering og tradition sachsernes gamle stamme-totem. For Welferne var hesten i virkeligheden et *præentionsvåben*, som skulle sige: »Det er os, som er Sachsens rette herskab». Det er overordentligt interessant, at denne hest ikke var et fyrstevåben og — så vidt man ved — aldrig havde været det, men et stammevåben, et *folkevåben*. Sådan opfattedes det tydeligvis dengang, dokumenterer forfatteren, og således opfattes det den dag i dag.

Ikke mindre interessant er det, at dette præentionsvåben øjensynligt havde den tilsigtede effekt! Fra den dag Welferne satte hesten i deres segl, gik det atter fremad for dem, og deres fremgang fortsatte i samsvar med hestens stadig mere fremtrædende anbringelse i dynasti-våbennet, indtil den i 1800-tallet endte som eneste skjoldfigur.

Dette er et groft rids. Bogen indeholder en rigdom af interessant stof, i de store linjer såvel som i detaljer (spring f. eks. ikke de 236 noter over!), det hele nøgternt fremstillet og overmåde vel dokumenteret.

S.T.A.

En fremragende Bog

John Bromley: *The Armorial Bearings of the Guilds of London*. Illustreret af Heather Child. Med et forord af Anthony R. Wagner, Richmond Herald. Frederick Warne, London, 1960. 282 sider, 40 farvetavler, 16 tavler i sort og hvidt og mange tegninger i teksten af A. Colin Cole, Portcullis Pursuivant. Fås indbundet i hælleder til £6.6.0 og i hælærred til £4.4.0.

I snart flere år har denne bog været imødeset med spændt forventning, og man har hørt så meget om hvor fremragende den skulle være, at man meget vel kunne være blevet skuffet, da den endelig fremkom. Det blev man ikke — den er nærmest et mesterværk og må vel blive *bogen* om de londonske lavs våbener.

Den giver, foruden en moderne blaso-

nering af de 83 lavsvåbener, disses historie, forklaring på symbolikken deri og transskriptioner fra de originale våbenbreve, som for langt de flestes vedkommende endnu er bevarede i lavsarkiverne.

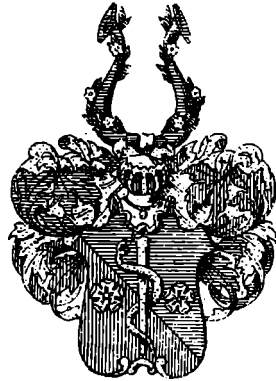
Lavsvåbnernes historie strækker sig over mere end 500 år, fra det første, der blev givet klædehandlernes lav i 1438 til op i 1950'erne, da flere lav fik bevilling til at føre våben, hvoraf nogle var ny-skabninger, mens flere havde været ført i indtil 400 år uden nogen form for officiel billigelse. F. eks. fik *The Worshipful Company of Woolmen* først i 1954 autoriseret deres våben, som de havde ført siden 1575!

I alt 24 lav har fået våbenbevillinger så tidligt som i 1400-tallet, og 13 lav benytter den dag i dag våben, som de har ført i flere hundrede år uden bevilling, kun støttet på hævde. I dette århundrede har en halv snes lav fået våbenbreve, og nogle få selskaber venter kun på at blive anerkendt som lav af *The Court of Aldermen* for at kunne ansøge om våben, bl. a. *The Company of Tobacco Pipe Makers and Tobacco Blenders* og *The Company of Scientific Instrument Makers*. »The Guild of Air Pilots and Navigators« blev anerkendt som lav i 1955 og har indsendt ansøgning om våbenbevilling.

At man gennem århundrederne ikke blot har ladet sig nøje med et én gang fastlagt våben, men har interesseret sig levende for dettes udvikling, ses klart af de mange ansøgninger om og bevillinger af hjælmtegn, skjoldholdere og »badges«. Så sent som i 1948 har *The Farmers' Company* fået bevilling til at føre en »badge«, og i 1951 fik også *The Master Mariners' Company* en lignende tilladelse.

Ikke blot om lavsvåbnerne er bogen en kilde til nye oplysninger, også for den mere generelt heraldisk interesserede er der meget at hente, spec. i de mange forklaringer med tilhørende tegninger, der gives på symbolikken i våbnerne. Også som boghåndværk kan man medgive bogen sin bedste anbefaling, bortset fra at man godt kunne have tænkt sig farvetavlerne udført i en lidt bedre reproduktionsteknik.

Ole Rostock

Våben med Æskulapstav. Antaget af den berømte svenske læge Eberhard Rosén (1714-96), i 1770 adlet med navnet Rosenblad. Efter Klingspor »Sveriges Ridder-skap och Adels Vapenbok«, 1890.

Æskulapstaven

J. S. Møller: »Asklepios og hans Slange-stav. Lægekunstens Symbol« (ved Ove Brinch), 128 sider, fire illustrationer efter klassiske kunstværker, litteraturliste. Hæftet Dkr. 12,75, Nyt Nordisk Forlag, 1961.

Denne lille bog er overvejende medicinhistorisk. Den ikonografiske del af den kan rekapituleres således:

De gamle grækere troede, at de døde opholdt sig i et dødsrige i jordens dyb. Under visse omstændigheder kunne de imidlertid komme op på jorden igen, og dette i så fald oftest i skikkelse af en slange (sv.: orm). Så man nemlig ikke slanger komme ud af huller i jorden og forsvinde deri igen? Fra o. 1100 f. Kr. er bevaret grav-urner med en slange malet indvendigt. Guder, som på en eller anden måde var knyttet til jorden (dødsriget, jordskælv, kilder, frugtbarhed m. m.) kunne afbildes med en slange.

En af disse guder, som altså iblandt associeredes med en slange, var den olympiske Apollon, under hvem bl. a. helbred og lægekunst sorterede. Med kongedatteren Coronis avlede Apollon en søn, *Asklepios*, som voksede op i skoven og lærte vilde urters lægekraft at kende. Så vidt

drev Asklepios det i sin kunst, at han kunne kalde de døde til live, men da Underverdenens konge, Hades, klagede til Zeus over, at der derfor blev færre indbyggere i hans rige, dræbte Zeus Asklepios med et lyn.

Fra o. 500 f. Kr. dyrkedes Asklepios som gud for lægekunst, medicin, helbredelse. Dyrkelsen bredte sig over hele den græske verden og overtoges siden af romerne (som kaldte ham *Aesculapius*). Asklepios, eller *Æskulap*, afbildedes næsten uden undtag med en slange, som i reglen snoede sig omkring en stav. Også hans datter *Hygieia* holdt i reglen en slange. Hermes-staven (Merkur-staven, caduceus) med to slanger snoet om en vinget stav har imidlertid intet med *Æskulap* at gøre; den er et senere fænomen.

I året 435 forbød kejser Theodosius 2. al hedensk kultus, og dermed også dyrkelsen af *Æskulap*. Dennes opgaver blev overtaget af en lang række katolske helgener. Evangelisten *Lukas* blev lægermes helgen, *Sankt Apollonia* tandlægernes. *Sankt Lucia* tog sig af de blinde, *Sankt Rochus* af de pestrømte, *Sankt Agathe* af de brystsyge. *Sankt Pantaleon* hjalp mod hovedpine, *Sankt Blasius* mod ondt i halsen, *Sankt Erasmus* mod kolik. Og sådan var der mange andre.

I renaissanceen, da man tog fat på at studere den klassiske oldtid, kom *Æskulap-staven* atter i brug som symbol. Hertil bidrog utvivlsomt beretningen i Fjerde Mosebog 21. kapitel, hvor Herren byder Moses gøre en slange: »Da lavede Moses en kobberslange og satte den på en stang; og enhver der så hen på kobberslangen, når en slange havde bidt ham, beholdt livet«. I 1505 satte *The Royal College of Surgeons* i Edinburgh en Asklepios-skikkelse med slangestav i sit våben og segl, og i de følgende århundreder bredte brugen af *Æskulap-staven* sig:

»Vi finder slangen og slangestaven i våben og segl for lægeforeninger og medicinske selskaber, for apotekere og tandlæger og dyrlæger, for hospitaler og klinikker og videnskabelige medicinske institutter, for militærlægekorps og farmakologiske lærebøger. Symbolets udbredelse

er overmåde stor og ganske uoverskuelig. Det kendes over hele verden«.

Hvad dette demonstrerer er jo *heraldikkens uundværlighed*. Mennesket kræver et billede: et kendemærke, et symbol, et samlingsmærke, et totem, et våben. Af de tusinder og atter tusinder læger og andre, som i dag kendetegner sig med *Æskulap-staven*, er der jo nemlig ikke én eneste, som deler de gamle grækernes forestillinger om slangen, eller som tillægger den zoologiske slange nogen som helst betydning for medicinen. De fleste mennesker i vor tid nærer instinktivt afsky for slanger. Alligevel er der ingen ende på anvendelsen af billedet af en slange snoet om en stav: emblemer, firmamærker, varemærker, etiketter, brevpapir, exlibris, skilte, emballage, regimentsmærker, faner, uniformer, ornamentik, våbener, osv., osv. Behovet for heraldik (i videste betydning) synes at være så stærkt og ligge så dybt, at det nærmer sig de fysiske behov.

S.T.A.

Burke's

Burke's General Armory of England, Scotland, Ireland and Wales. Fotografisk optryk af 1884-udgaven. *Burke's Peerage Limited*, London 1961, 1320 sider. Pris indbundet £ 7, 7 sh.

General Armory er et af de bedst kendte engelske heraldiske opslagsværker. Ud-gaven 1884, der omfatter »A registry of armorial bearings from the earliest to the present time«, var den sidste og mest omfangsrige af de udgaver, der besørgedes af Sir Bernhard Burke selv. Det har længe været umuligt at opdrive dette heraldiske murstensværk selv i engelske antikvarier, og det er derfor påskønnelsesværdigt, at det nu udsendes i fotografisk optryk.

Efter en bred, almindelig indledning om heraldikens udvikling og terminologi, kongehusets heraldik samt engelske ridderordener følger som værket centrale del en (efter slægtsnavne) alfabetisk ordnet blasonering af samtlige registrerede adelige våbener i de tre kongedømmer. Dette afsnit lider af mangelen på illu-

strationer, men en øvet heraldiker vil dog via teksten kunne se de pågældende våbener for sig. Værket afsluttes med en meget værdifuld alfabetisk fortegnelse over mottoer i engelske våbener.

Set som helhed er værket ofte blevet kritiseret, og det må indrømmes, at der kan påvises adskillige fejl i det, ligesom flere af de optagne våbener næppe er helt autentiske. Alligevel har det for mange heraldikere i de godt 75 år, der er forløbet siden dets første udgivelse, været standardværket, når oplysning hurtigt skulle søges om et bestemt engelsk våben, og denne stilling vil værket formentlig indtage adskillige år i fremtiden. Det er sjældent at finde så mange heraldiske oplysninger samlet i et enkelt bind.

Ernst Verwohlt

Nyt Tidsskrift

Monsieur *F. Koller*, 35 rue de l'Alliance, Bruxelles 3, Belgien, har meddelt, at han i marts 1962 vil starte udsendelsen af et nyt genealogisk og heraldisk kvartalsskrift, *Revue Générale de Généalogie et d'Héraldique*. Indholdet (artikler, recensioner, spørgsmål og svar) vil blive skrevet på fransk (og muligvis andre sprog) med resuméer på engelsk. Subskription pr. år: Bfrcs 500; for medlemmer af det engelske *The Heraldry Society* dog bare Bfrcs. 300.

S.T.A.

Heraldiska Sektionen

Den svenske statsheraldiker *Gunnar Schefver* har udsendt »Årsberättelse för Riksarkivets Heraldiska Sektion 1961«; 5 sider, Stockholm 1962.

Den interessante, men lakoniske beretning afslører, hvor vidtspændende heraldikken er. Sektionens aktivitet strækker sig fra pastoratsvåbener til fagforeningsfaner, fra udarbejdelse af våbenprydede skoleskemaer til komponering af Serafimeridder-våbener, fra kgl. navne-cifre på skotske regimenters særkepiber til ud-

smykning af det europæiske atomenergi-organs reaktor-område.

I tilknytning til den egentlige beretning følger en oversigt over de af Kungl. Majestät i årets løb fastsatte 16 kommunevåbener (hvoraf 3 har været publiceret i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 5, side 185, marts 1962). Det ville have været dejligt med tegninger af disse våbener, i synlighed da enkelte af blasoneringerne ikke er helt lette at forstå.

S.T.A.

Rapport fra Stockholm-Kongressen

»Recueil du Ve Congrès International des Sciences Généalogique et Héraldique à Stockholm 1960«, 332 sider, Stockholm 1961. Kan bestilles gennem Riksarkivarien, Riksarkivet, Box 2024, Stockholm 2. Pris: Skr. 50.

Ca. 80 sider oversigt over kongressens komitéer, deltagere og forløb (se *Heraldisk Tidsskrift* Nr. 2, 1960, side 83). Resten af bindet indeholder kongressens 18 foredrag, på fransk, engelsk, spansk og italiensk, heraf ca. halften med hovedvægten på heraldik: *Robert Gayre* skriver (ud fra sit standpunkt: våbensførende = adelig) om våbener for skotske familier i Sverige. *Paul Adam* om middelalderens militære faners indflydelse på heraldikken. *Vicente de Cadenas y Vicent* om det spanske våbens historie. *Roger Harmignies* om det belgiske flag og det belgiske våben. *Giovanni Maresca* om nogle deviser i slægts- og statsvåbener. *Heribert Seitz* om tre kroner som europæisk symbol og svensk rigsvåben (se *Heraldisk Tidsskrift* Nr. 2, 1960, side 60 ff). *Conrad M. J. F. Swan* koncist og solidt om Canadas stats- og provinsvåbener (med 13 af værkets ca. 40 illustrationer). *Manuel de Aranegui* om talende baskiske våbener. Og *Leo M. Mladen* lidt snaksomt, men med sund sans om Bartolus de Saxoferratos våbenretlige afhandling »Tractatus de Insigniis et Armis« fra 1300-tallet.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

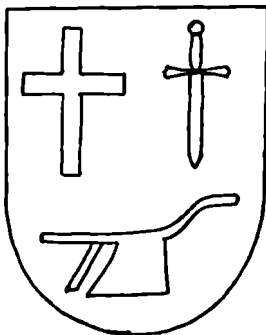
Kommunens styrelse var samlad . . .

Av Boutredningsmannen

DET VAR en gång en liten kommun långt borta från allfartsvägarna, där kommunalfullmäktige brukade hålla sina sammanträden i en gammal skol-lokal under den tid den nya kommunalgården byggdes. När både kommunalgården och en ny folkskola blivit färdiga, revs den gamla skolbyggnaden. Då fann man, att en gammal rätta inrett sitt bo i takfyllningen ovanför det rum, där kommunalfullmäktige hade brukat sammanträda. Rätten dräptes utan barmhärtighet.

När man sedan undersökte dess bo fann man, att den hade samlat en mängd papper, som den gnagt i fyrkantiga bitar

KOMMUNENS styrelse var samlad,
för att dryfta stora frågor
och i dem beslut att fatta.
När man kom till femte frågan,
tog ordföranden till orda,
harklade sig och så talte:
•Landets riksdag i sin vishet,
givit oss kommuner rätten,
att ett vackert vapen anta,
skönt med vackra bilder målat,
och jag ställer er nu frågan,
skall ock vi ett vapen skaffa,
liksom våra grannkommuner.
Ingen är emot förslaget?
Gott. Det klubbas av. Beslutet.

om ungefär $2\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ cm. Dessa små lappar var fullritade med någotslags tecken och då man undersökte dem under stark förstoring kom man underfund med, att rätten hade för egen del fört protokoll över kommunalfullmäktiges sammanträden. Dessa protokoll var för det mesta på vers och satiriska återgivanden av fullmäktiges yttranden. Varje protokoll var försedd med ett sigill visande en sköld med en sinistervänd tillbaka-seende katt med svansen mellan benen och hade omskriften »Sigillum Mus Rattii». Ett protokoll hade även teckningar av vapensköldar i marginalen och var som följer:

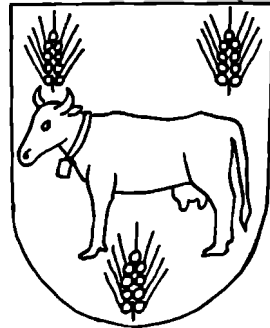
Vad vi skall i skölden föra,
böra vi ock nu bestämma.
Finns det några goda uppslag,
så att vi ett präktigt vapen,
mycket bättre än de flesta,
för vår hembygd kunna anta?»

UPP STEG gamle häradsdomarn,
högt betrodd och allmänt aktad,
tänkte länge och sen sade:
•Då vi äger att besluta,
om ett märke, som skall visa,
socknens storhet och dess ära,
bör vi våra fäder hedra,
de som för oss här i nordnen,

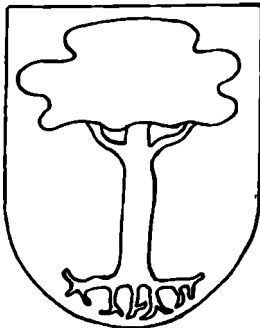

byggde upp en älskad hembygd.
 Därför är min ringa mening,
 att vi deras flit bör minnas,
 deras tro mot Gud och lagen,
 och i skölden låta måla,
 korset, lagens svärd och plogen.»

HÄRPÅ talade en bonde,
 han som vida marker ägde
 och i mejeriet andel:
 »Vår kommun har för sitt välstånd,
 markens håvor främst att tacka,
 Gud har i sin stora visdom,
 även boskapen oss givit,
 den oss goda mjölken skänker,
 vars försäljning och beredning,
 understödd av subventioner,

ger oss rikedom och välstånd.
 Låt oss därför kon införa,
 i vår sköld, med glylne ax.»

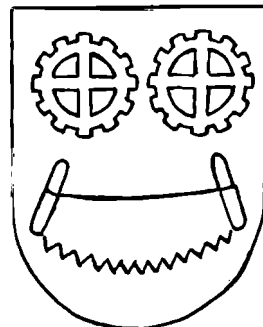

HÄRTILL svarade en skogsbo,
 rik på skog, men ej på åkrar,
 och vars ladugård var ringa:
 »Ej av kon, men väl av skogen,
 ha vi fått vår magra bärkning,
 även vackrare än kuddan,
 är den höga stolta tallen.
 Därför vill jag, som min åsikt,
 säga att vi i vårt vapen,
 böra ha en högrest fura.»

STEG nu upp herr direktören,
 en som drev ett litet sågverk
 och i banken växlar hade:

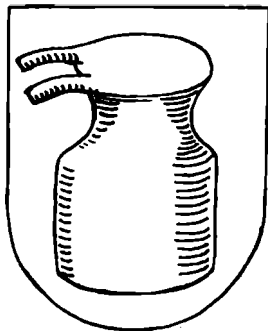
»Skogen giver endast stockar,
 vilkas värde, det är ringa,
 industrin, den skapar välstånd,
 och åt bygden tryggad framtid.
 Låt oss därför skåda framåt,
 och ej blicka långt tillbaka,
 eller uppå stället stampa.
 I vårt vapen bör det finnas
 tvenne kuggjul — och en såg.»

SKRATTADE den yngsta mannen,
 ibland dessa sockenpampar,
 och med spefull stämma sade:
 »Här i socknens rika bygder,
 nära kyrkans höga stapel,
 finnes inga industrier,

utom direktörens sågverk,
men i fjärran sidobyar,
långt från laga brännvinsbodas,
ha vi egna industrier,
vilkas herrar direktörer,
dömas uppå häradstinget.
Låt till dessa herrars minne,
i vårt vapen öppet glänsa,
skinande en brännvinspanna. »

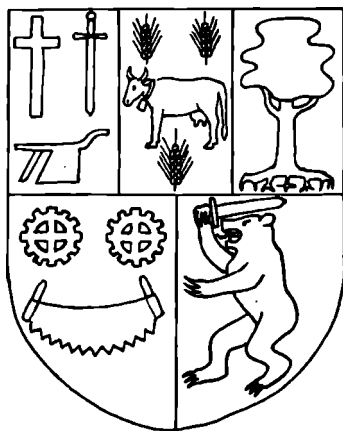
RYNKANDE den lärda pannan,
folkskolläraren tog ordet:
»Nu är icke plats för gyckel,
då vi allvarligt behandla,
dessa viktiga problemer, »

vilken lyfter högt en glaven,
som ett minne av de strider,
gångna släktled för oss kämpat. »

DÅ EJ flere röster höjdes,
tog ordföranden till orda,
harklade sig och så talte:
»Många goda bilder har ni,
gett oss att i skölden föra,
nu det gäller blott att måla,
stolta vapnet i dess prakt.
Bort i stora huvudstaden,
finnes kunniga personer,
von Numers, Eriksson med flere,
säkert kunna män som dessa,
alla nämnda bilder ena,
(utom syndig brännvinspanna),
i ett vapen, grant att skåda,
vilket med sin glans fördunklar,
grannkommunens enkla märke. »

vilka för vår dyra hembygds
framtid är av största värde.
Dock det väcker min förvåning,
att ej Fosterlandet nämnes,
när vi äger välja vapen.
Gärna såge jag ett lejon,
Finlands stolta kännetecken,
från vårt vapen neder blicka,
men tyvärr, i våra skogar,
löpa icke ädla lejon,
varemot där haver lufsat,
skogens drott, den starke björnen.
Därför vore det väl lämpligt,
att på sköldens blanka yta,
visa upp den finska björnen,

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Mindre Meddelelser

Två svenska Ordensvapen

En av målsättningarna för den kyrkliga förnyelsen har varit det monastiska livets renässans och i våra dagar har andliga ordnar uppkommit flerstädes inom den evangeliska kristenheten. Inom Svenska Kyrkan har tertiarordensliknande brödra- och systraskap funnits sedan 20-talet, men det är först på senare år som egentliga ordnar har börjat växa fram. Idag är tre små kvinnliga kommuniteter verksamma i Sverige och två av dessa har nyligen antagit vapen, vilket torde innebära ett nytt inslag i den nordiska kyrkliga heraldiken.

1954 avlade Syster Marianne Nordström sina ordenslöften såsom den första inom Svenska Kyrkan i modern tid. *Den Helige Andes Orden* har sedan 1957 haft sin verksamhet förlagd till Upsala, där systerarna nu leder S:t Nikolai studentskehem. Förra året antog Helgeandssystrarna sin nya konstitution och upptog samtidigt duvan som sitt ordenstecken och vapenbild. Det större vapnet blasoneras: Dam-sköld: kvadrerad och belagd med hjärt-sköld: 1. och 4. i fält av guld ett blått

musselskal; 2. och 3. i blått fält ett ankare av guld; hjärt-skölden i rött fält en störtad *Helige Andes* duva av silver med kors-

gloria av guld med blått kors. Valspråket *Kristi kärlek tvingar* är hämtat ur 2 Kor. 5:14.

Musselskalet vill uttrycka den benediktinska pilgrimstanken och är för övrigt taget ur Syster Mariannes modernevapen, från den friherrliga ätten von Otters första och fjärde fält. Ankaret syftar här främst på den helige Nikolaus som är Helgeandssystrarnas huspatron.

Den andra orden, *Jesu Moder Marias Systraskap*, som har sitt hus i Malmö, har framgått som reguljär orden till det redan 1919 grundade *Sodalitium Confessionis Apostolicae*. De första systerarna avlade sina löften 1958, då dåvarande biskopen av Lund, Anders Nygren, invigde systraskapets kapell. Moder Superior är författarinnan Magdalena Wollter.

Kommuniteten har upptagit SCA:s ordenscors i sitt vapen: i blått fält ett klöverbladscors av silver. Blått är Guds Moders färg. Maria med Barnet ingår i det här avbildade nytecknade sigillet för systraskapet.

Bengt Olof Kälde

Leoparden

I sin artikel »Løver og leoparder» (Heraldisk Tidsskrift nr. 4, side 151 ff, oktober 1961) skrev Aage Wulff om anvendelsen af geparden, eller jagtleoparden, som afrettet jagtdyr i Europa, på korsogstiden og i den nærmest følgende pe-

riode, hvilket muligvis er det faktum som ligger bag ved blasoneringen »leopard».

Aage Wulff oplyser nu, at det ser ud til, at jagt med leoparder er blevet drevet betydeligt længere op i tiden end hans artikel gav udtryk for. En fransk kulturhistoriker, Paul Lacroix, nævner i sit værk »Moeurs, Usages et Costumes au Moyen Age, et à l'Époque de la Renaissance», Paris 1877, at den franske konge Karl 8. (1483–98) – og muligvis også flere store adelsmænd på hans tid – indførte (jagt)leoparder fra Afrika. Leoparderne »afrettedes til at spille samme rolle over for markvildtet som falcken over for fuglevildtet».

Ja, så sent som fra 1500-tallet haves et kobberstik (af Jean Stradan; her gengivet efter nævnte værk), som viser en ridende jagtbetjent med en leopard siddende bag på hesten. Når hunde havde sporet vildtet og drevet det frem, blev leoparden sluppet løs og dræbte det. Jagtbetjenten sprang af hesten og gav leoparden et stykke rådt kød, hvorpå den slap byttet og igen indtog sin plads bag på hesten. S.T.A.

Ett sfragistiskt Problem

Vem är den ursprunglige ägaren till denna sigillstamp, numera i min ägo, och vilken släkt tillhörde han?

Sköldform och bokstavsformer tyder på att stampen kan ha utförts något av åren omkring 1300. Sköldmärket utgöres av 3 fåglar, möjligen korpar eller åtminstone av denna fågeltyp. Stampen är graverad i brons och håller en ytterdiameter av 38 mm.

Det danska riksarkivet har välvilligt gjort en kritisk analys av sigilletts bokstavsformer och anser sig med ledning härav kunna framflytta tillkomsttiden en eller möjligen två mansåldrar. Vi är då tillbaka till c. 1250 och decennierna där efter. För detta antagande talar, förutom avsaknaden av hjälm och hjälmprydnad och sköldens form, även det förhållandet att sigilletts ägare sannolikt varit av utom-

Sigillbilden återges här spegelvänd för att lättare kunna läsas.

nordiskt, kanske västeuropeiskt ursprung.

Med all reservation har danska riksarkivet kommit fram till följande tolkning:

S. MARTINI . EDLUMBNERVS

Av släkter, som för liknande vapen kan nämnas: *Wallraf* (Rhenlandet), *von der Borch* (Westfalen), *Bernshausen* (Niedersachsen), *Hilchendale* och *Warnstedt* (Anhalt), *Sperling* och *Karin* (Mecklenburg), *Krag* (Jylland), *Corbet*, *Muschet* och *Naunton* (England).

I England förekommer en släkt *Lumley*, vars namn påminner om sigillets. Släkten för också 3 fåglar (papegojor), men åtskilda av en bjälke. Släktkretsen *Thweng-FitzMarmaduke-Lumley* i nordöstra England är känd tidigast c. 1255. Någon variant av deras vapen utan bjälken är mig dock inte bekant, vilket dock på intet sätt utesluter att det kan ha funnits ett sådant ursprungsvapen. Att en häroldsbild tillkommer i ett stamvapen är ganska ovanligt men förekommer bl. a. hos de geografiskt närliggande släkterna *Oliphant* och *Pringle*. Den förstnämnda briserar exempelvis med en tryckt sparre mellan sina tre crescenter.

Jag har gjort en undersökning av den begränsade materialsamling jag har till-

gång till från denna tid (1250–1350). Det visar sig därvid, att namnet *Martin* inte förekommer en enda gång bland c. 3.000 engelska vapenbärare. Vid genomgång av c. 1.500 personnamn i nordfranska rullor påträffades namnet en gång. Namnets förekomst och frekvens i det övriga Europa vid denna tid är mig obekant.

Kan någon av läsekretsen komma med bidrag till frågans lösning? Bidrag kommer att publiceras i ett kommande nummer av HT.

Jan Raneke
Vallgatan 3, Lomma
Sverige

Visby

I »Meddelanden från Riksheraldikerämbetet» 5, 1936, skrev Nils Lithberg om »Gotlands vapen». I artiklen kom forfatteren också ind på Visbys våben, herunder *Visbys ældste sigil*. Dette segl findes omtalt i et dokument fra året 1347, men det ældste kendte aftryk stammer først fra 1385. Det fremgår af den grundige ar-

Visbys mere end 600-årige sigil, »*Sigillum Civitatis Wisbyensis*», nu i Riga. *Vædderen med fanen var mærke for det gotlandske borgerskab i Visby, liljetræet for den tyske koloni dér. Staden Visby som sådan kombinerede de to gruppers våbenmærker.*

tikel, at sigillet bare kendes i aftryk; selve sigil-stampen vides øjensynligt ikke at eksistere.

Det vil derfor sikkert interessere, ikke mindst i Sverige, at Visbys gamle sigil nu er kommet for dagen. Hr. Erik Horskjær, redaktør ved Sovjetunionens ambassade i København, har venligst oplyst, at sigillet befinder sig på Statens Historiske Museum i Riga, og har stillet ovenstående fotografi til rådighed. Hvordan den mere end 600-årige sigilstampe er havnet der, kan han ikke oplyse. S.T.A.

Vad är detta?

Bo Tennbergs fråga under ovanstående rubrik i HT nr 4 har även uppmärksamats utanför SHS-kretsar. I ett brev skriver civilingenjör *Håkan Wikander*, Prinsgatan 7, Göteborg SV, bl. a.:

»När jag nu är inne på det kyrkliga området, kanske jag också får säga något om »spikkorset» på sid. 181. Jag trodde att det möjligen stod något härom i Fritiof Dahlby: »De heliga tecknens hemlighet» (vilken bok bör vara av intresse för en heraldiker), men där fanns inga uppgifter. Förmodligen därför att detta inte är någon *spec.* sorts kors, eftersom var och en av de vanliga typerna givetvis kan förses med en spets nedtill, (för nedstickande i underlaget). Svaret på frågan »Vad är detta?» blir alltså: *ett mantuanskt kors av sticktyp.*»

I. P.-n.

En Rekord?

Hermed en kandidat til verdensrekorden i miserabel heraldik:

En irsk-engelsk familie *Ross* havde fra gammel tid ført følgende hæderlige våben: i rødt felt tre oprejste løver, to, én, og derimellem tre seks-oddede stjerner med bølgede spidser, én, to, alt sølv. På hjelmen: et naturligtfarvet rævehoved.

Den 1. juni 1831 opdagede søfficeren *John Ross* på en ekspedition i de arkti-

ske egne nord for Canada imidlertid den magnetiske nordpol. Da han efter sin hjemkomst i 1834 blev slået til ridder af kong William 4., fik han følgende »ærestilføjelse» til sit våben (se illustrationen):

»I et guld skjoldhoved den nordlige del af jordkloden, naturligtfarvet, med den sande meridian trukket i sort, den magnetiske meridian i blå, polarkredsen også i blå, og en rød cirkel med centrum i den magnetiske nordpol, nemlig på 70° 5' 17" nordlig bredde og 96° 46' 45" vestlig længde, denne position markeret med et skjold, rødt, hvori en gående guld løve en face; over jordkloden ordene: *Arctos numine fines*. På en ekstra hjelm: en klippe og derpå en flagstang hvorfra vajer et unionsflag med datoen 1. juni 1831; ved flagstangens fod et inklinationskompass med nålen næsten lodret, alt i naturlige farver.»

Efter A. C. Fox-Davies »*Armorial Families*», 7. udgave, 1930. S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.